

A-1670

TURYSTYKA I INWESTYCJE TURYSTYCZNE

Warszawa 1996

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowe-Zadawczych

A-1670

Opracowanie wykonał Instytut Turystyki
na zlecenie Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych

1. Atrakcyjność turystyczna Polski

Położenie geograficzne oraz atrakcyjność Polski sprzyjają rozwojowi zarówno turystyki krajowej, jak i zagranicznej turystyki przyjazdowej. Blisko 1/3 obszaru Polski ma wybitne walory turystyczne, jest atrakcyjna przyrodniczo, dysponuje unikatowymi krajobrazami. Na szczególną uwagę zasługują obszary górskie i podgórskie, pas pojezierzy oraz wybrzeże. Ostatnie lata przyniosły znaczną poprawę stanu środowiska naturalnego. Stąd też wzrost zainteresowania turystów przyjazdami w regiony atrakcyjne przyrodniczo.

Dla turystyki szczególne znaczenie mają: 20 parków narodowych o łącznej powierzchni ok. 270,1 tys. ha, 1122 rezerwaty przyrody (121,3 tys. ha) i 102 parki krajobrazowe (zajmujących ponad 2 mln ha)¹⁾. Chronione są także pojedyncze okazy, głównie stare drzewa, stanowiące tzw. pomniki przyrody będące atrakcją dla turystyki objazdowej. Zwiększa się powierzchnia terenów objętych prawną ochroną przyrody i krajobrazu, rozszerza istniejące i tworzy nowe parki narodowe. W ramach współpracy z sąsiednimi krajami tworzy się wspólne strefy chronionej przyrody. Z Niemcami planuje się utworzenie przygranicznych, atrakcyjnych dla turystów parków krajobrazowych. Na wschodniej granicy utworzono już euroregiony Karpaty i Bug.

W programach rozwoju polskiego produktu turystycznego szczególne miejsce zajmuje region północno-wschodni. W polityce państwa zakłada się, że z uwagi na walory przyrodnicze podstawą rozwoju tego regionu ma być turystyka przyjazna środowisku (ekoturystyka), w tym różne formy turystyki specjalistycznej (żeglarska, kajakowa, pobyty w wioskach wakacyjnych, jeździectwo). Dynamicznie rozwija się agroturystyka. Na terenach tych powołano największą liczbę obszarów chronionych, jednak podstawą rozwoju turystyki musi być rozwój infrastruktury a więc inwestycje.

Coraz lepszy stan środowiska sprzyja rozwojowi turystyki specjalistycznej, takiej jak: wędrówki piesze, rowerowe, narciarstwo, kajaki, turystyka konna także w innych regionach. Wiele regionów Polski dysponuje również dobrymi warunkami do rozwoju turystyki myśliwskiej i wędkarstwa.

Każdy obszar chroniony, oprócz rezerwatów ścisłych, jest dostępny dla turystów i miłośników przyrody. Turystykę ułatwiają specjalne szlaki wytyczone w parkach narodowych (łącznie 2043 km), a na terenach górskich - także schroniska. Kilkanaście z nich znajduje się w granicach ośmiu górskich parków narodowych.

Atutami Polski, jako kraju atrakcyjnego turystycznie, są także:

- tranzytowe położenie kraju,

¹⁾ Wg stanu na 31 XII 1995r.

W połowie 1996r. zanotowano 22 parki narodowe o łącznej powierzchni 282,7 tys. ha.

- walory kulturowe, w tym liczne miasta historyczne i zespoły zabytkowe. Wśród obiektów zabytkowych znaleźć można zabytki architektury i ich zespoły o najwyższej wartości artystycznej, historycznej czy naukowej w skali świata,
- duże możliwości rozwoju turystyki etnicznej (Polonia, Niemcy, osoby pochodzenia żydowskiego),
- zainteresowanie Europą Środkowo-Wschodnią i przemianami zachodzącymi w tym regionie.

Tranzytowe położenie kraju, dynamiczny wzrost przyjazdów do Polski i zwiększający się udział transportu drogowego w turystyce stwarza korzystną sytuację dla inwestycji w sferę infrastruktury drogowej. Polska leży między największym rynkiem turystycznym Europy jakim są Niemcy i krajami powstałymi w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego. Notujemy gwałtowny wzrost ruchu między tymi państwami. Podstawowym zadaniem administracji państwowej jest tu polepszenie dostępności komunikacyjnej kraju. Pierwszym realizowanym zadaniem jest uruchamianie nowych i modernizacja istniejących przejść granicznych. Działania te nie tylko zwiększają atrakcyjność Polski ale również tworzą nowe możliwości rozbudowy infrastruktury turystycznej.

Większość turystów odwiedzających Polskę zatrzymuje się dziś w dużych miastach, co wiąże się między innymi z walorami kulturowymi i historycznymi tych metropolii. Do najczęściej odwiedzanych należą dziś zabytkowe zespoły miejskie w dużych centrach takich jak Kraków, Warszawa, Gdańsk, Wrocław, Szczecin, Poznań, Częstochowa. Braki bazy noclegowej ograniczają ruch turystyczny w takich dużych miastach jak Lublin, Bydgoszcz, Elbląg, Jelenia Góra, Kalisz, Białystok itp. Niedostatek bazy noclegowej ogranicza do ruchu jednodniowego przyjazdy do takich miast jak Malbork (jeden z największych zamków w Polsce), Kętrzyn (Kwatera Hitlera - Wilczy Szaniec), Gniezno (kolebka polskiej państwowości), Wieliczka (kopalnia soli i jej muzeum).

Liczne regiony kraju są odwiedzane przez turystów poszukujących swoich korzeni. Dotyczy to w pierwszej kolejności cudzoziemców pochodzenia polskiego z USA i krajów Europy Zachodniej. Drugą grupą są turyści niemieccy odwiedzający regiony zachodnie i północne. Trzecią wreszcie grupą etniczną odwiedzającą szczególnie polskie miasta i miasteczka są osoby pochodzenia żydowskiego. Dla wszystkich tych grup atrakcyjność ziem polskich jako kraju przodków jest nie do przecenienia.

Dla zwiększenia dostępności komunikacyjnej kraju, poszczególnych regionów i miejscowości zmodernizowano lotniska w Krakowie i Wrocławiu, wybudowano nowy terminal w Warszawie, uruchamiono szereg nowych połączeń lotniczych, wzbogacono sieć połączeń kolejowych i autobusowych.

Dla turystów polskich dużą atrakcję stanowi wybrzeże Bałtyku oraz góry na południu kraju. Oba te regiony są licznie odwiedzane przez Polaków oraz przez cudzoziemców ze Wschodnich Landów, Czech, Słowacji i krajów skandynawskich.

2. Rola turystyki w gospodarce

W gospodarce światowej turystyka należy do najbardziej dochodowych i dynamicznie rozwijających się dziedzin, porównywalnych pod względem znaczenia z takimi powszechnie uznanymi sektorami jak przemysł samochodowy, chemiczny czy naftowy.

Według danych WTO liczbę zagranicznych podróży turystycznych szacuje się w 1995 r. na ok. 567 milionów, a wpływy z tytułu przyjazdów turystów zagranicznych - na ok. 372 miliardów USD. W światowym eksporcie wpływy z turystyki przyjazdowej stanowiły w 1995 r. ponad 8%, były więc porównywalne z wpływami z eksportu ropy naftowej, wyższe zaś niż wpływy z eksportu samochodów.

- Szacuje się, że udział turystyki w produkcie globalnym brutto świata wyniósł w 1995 r. 10,9%, a łączne obroty kształtowały się na poziomie 3,4 bln USD.
- Zatrudnienie w turystyce (bezpośrednie i pośrednie) oszacowano na poziomie 212 mln osób, a więc można uznać, że co dziewiąta osoba pracuje w tym sektorze.
- Wartość kapitału zainwestowanego w nowe urządzenia i wyposażenie kształtuje się na poziomie 701 mld USD, co stanowi 11,4% wartości inwestycji ogółem.
- Około 10,9% ogółu wydatków konsumpcyjnych oraz 6,9% wydatków rządowych trafia do sektora turystyki.

Tylko w krajach Unii Europejskiej łączne obroty w turystyce szacuje się na 1,1 bln USD, co stanowi 32% obrotów światowych. Turystyka i podróże generują 13,4% produktu globalnego brutto (GDP), 13,2% zatrudnienia, 15,5% wszystkich inwestycji i 15,1% wszystkich podatków. Rządy krajów Unii Europejskiej wydały na turystykę ponad 115 mld USD.

W Polsce w wyniku rozwoju gospodarki rynkowej turystyka stała się prorozwojową dziedziną działalności, osiągającą znaczące efekty ekonomiczne. Na aktywność gospodarki turystycznej wpływa zarówno wzrost aktywności podmiotów gospodarujących w tej branży, jak i zmiany zachodzące w takich dziedzinach, jak: sektor finansowy, transport i telekomunikacja, rozwój instytucji rynkowych, zmiany własnościowe, inwestycje infrastrukturalne i turystyczne, kształcenie kadr. W okresie wdrażania reform systemowych turystyka stała się dziedziną gospodarowania, w której stosunkowo szybko następują zmiany dostosowawcze do wymagań rynku. Gospodarka turystyczna okazuje się skutecznym instrumentem realizacji takich segmentów polityki społeczno-gospodarczej państwa, jak: restrukturyzacja i modernizacja gospodarki, komercjalizacja, aktywizacja branż komplementarnych i obszarów słabych ekonomicznie, zatrudnienie, rozwój współpracy międzynarodowej. Ponadto zagraniczna turystyka przyjazdowa wpływa dodatnio na saldo bilansu płatniczego stanowiąc dziś największe źródło dewiz.

3. Rynek turystyczny w Polsce - tendencje rozwojowe

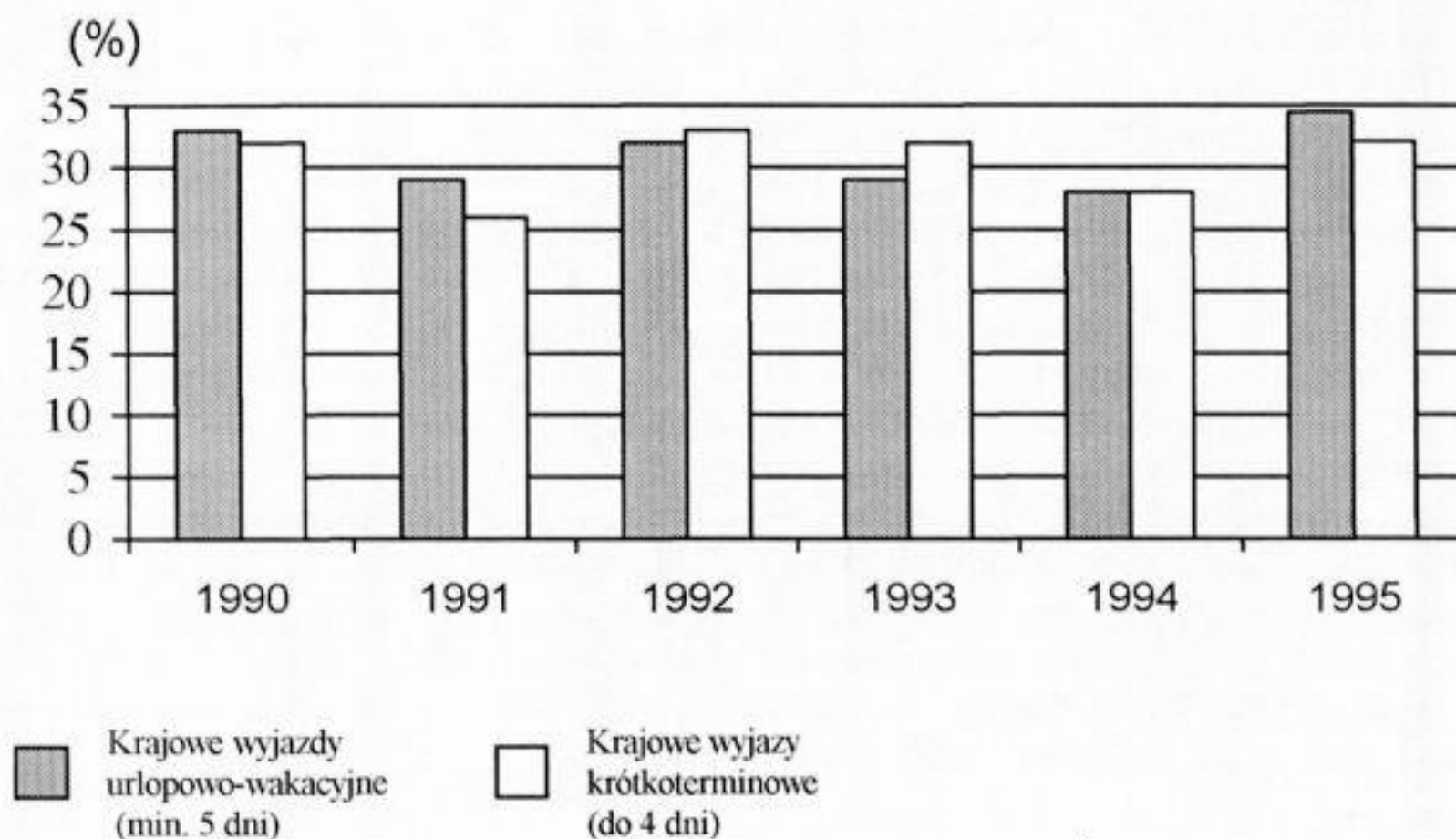
3.1. Ruch turystyczny

3.1.1. Turystyka krajowa

W latach 1990-1995 aktywność turystyczna dorosłych mieszkańców Polski utrzymywała się na poziomie 50 %. To znaczy, że połowa Polaków powyżej 15 roku życia uczestniczyła w co najmniej jednym wyjeździe turystycznym, spędzając co najmniej jedną noc poza domem.

W 1995 r. wyjechało na co najmniej pięciodniowy urlop w kraju 34,5 % dorosłych Polaków, co stanowi ok. 10,4 mln osób. W tym samym roku 9,7 milionów mieszkańców Polski odbyło prawie 44 miliony krótkich, najwyżej czterodniowych podróży krajowych, co daje ponad 70 milionów noclegów. W stosunku do poprzedniego roku łączna liczba krajowych podróży zwiększyła się o około 12%, a liczba noclegów o 29%. Zgodnie z ogólnoeuropejską tendencją krajowe podróże są coraz krótsze, choć przyczyny pozostawania w domu przez Polaków są inne. Przede wszystkim decydują względy ekonomiczne: w 1990 r. z tego powodu nie wyjechało poza miejsce stałego zamieszkania 35% Polaków, w 1993 r. - 47%, a w 1994 r. - 43%. Niższa niż przeciętna europejska aktywność turystyczna Polaków związana jest ze znacznie większym udziałem ludności wiejskiej w całej populacji. Ludność ta znacznie rzadziej niż miejska wyjeżdża poza miejsce swego zamieszkania.

Rys.1 Uczestnictwo mieszkańców Polski w krajowych wyjazdach turystycznych

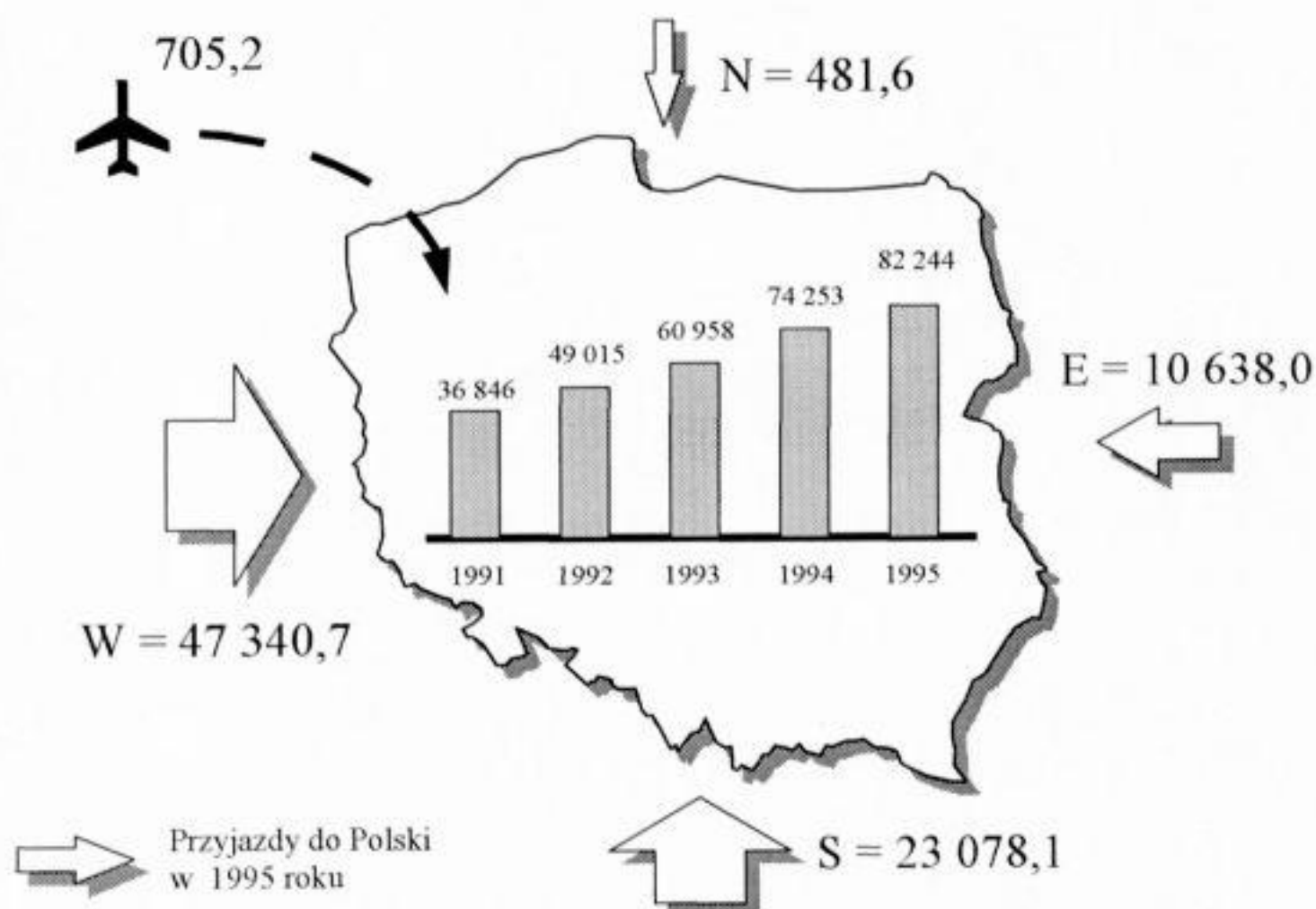

Źródło: Instytut Turystyki

3.1.2. Przyjazdy cudzoziemców do Polski

Począwszy od 1990 r. notuje się gwałtowny wzrost liczby cudzoziemców przyjeżdżających do Polski. W ciągu ostatnich sześciu lat liczba przekroczeń granicy zwiększyła się prawie pięciokrotnie. Dynamika ruchu przyjazdowego znacznie przekracza tempo zmian w turystyce światowej.

Rys. 2 Przyjazdy do Polski w latach 1991-1995 w tys.

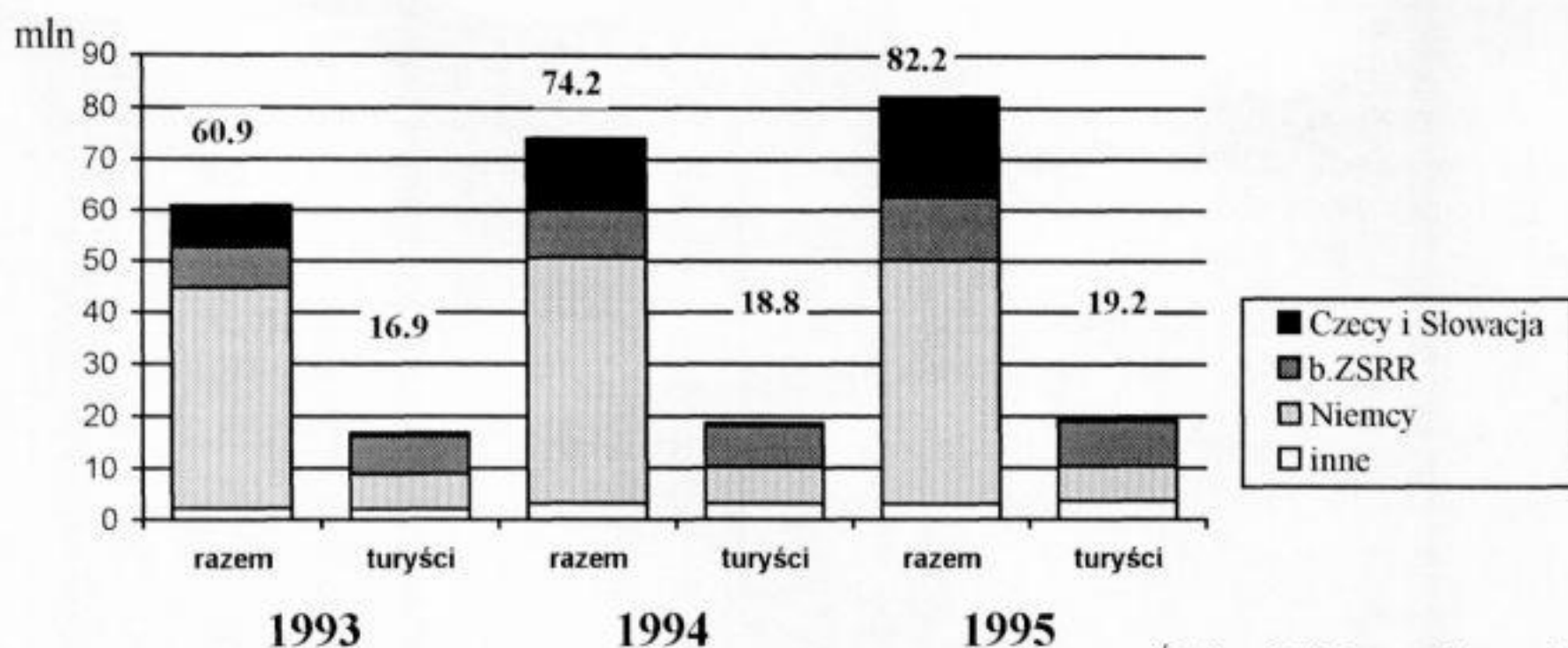

Źródło: GUS

W 1994 roku zanotowano na świecie 567 mln przyjazdów turystów, czyli w porównaniu z poprzednim rokiem ich liczba wzrosła o ponad 3,8%. Polskę w tym samym czasie odwiedziło 82,2 mln cudzoziemców. Co prawda ogromną większość z odwiedzających nasz kraj stanowili najbliżsi sąsiedzi przyjeżdżający do Polski na zakupy i spędzający w naszym kraju tylko kilka godzin, lecz 23 % cudzoziemców stanowili turyści, którzy spędzili w Polsce co najmniej jedną noc. Ich liczba w porównaniu z poprzednim rokiem wzrosła w 1995 roku o 2,1 %. Liczba prawie 19 milionów turystów stawia Polskę w pierwszej dziesiątce krajów najczęściej odwiedzanych przez turystów zagranicznych. Należy wspomnieć, że pozycja Polski na listach rankingowych stale poprawia się.

Korzystne są również prognozy na najbliższe lata. Przewiduje się, że liczba turystów nadal będzie rosła, a część dzisiejszych jednodniowych klientów polskich sklepów i bazarów nabierze nawyków odwiedzania Polski także w celach turystycznych.

Rys.3 Przyjazdy cudzoziemców do Polski w latach 1993 - 1995

Źródło: GUS, Instytut Turystyki

Wśród cudzoziemców odwiedzających Polskę dominują mieszkańcy Niemiec (47,2 mln), Czech (15,1 mln) i Słowacji (4,4 mln) oraz krajów byłego ZSRR (12,5 mln). W stosunku do 1994 roku największy przyrost liczby przyjazdów zanotowano z Białorusi (o 52,2%), Ukrainy (50,1%), Estoni (49,3%), Słowacji (46,4%) i Czech (35,5%).

Podstawowe cele podróży do Polski to zakupy oraz typowa turystyka (prawie 58%). Obserwuje się wzrost liczby przyjazdów służbowych i w interesach (z 18,9% w 1994 r. do 19,1% w 1995 r.).

Z ponad 19 milionów turystów nocujących w Polsce ponad 1/3 wybrało hotele, 39% wynajęło pokój prywatny lub w pensjonacie, a tylko 17% korzystało z noclegów u krewnych lub znajomych.

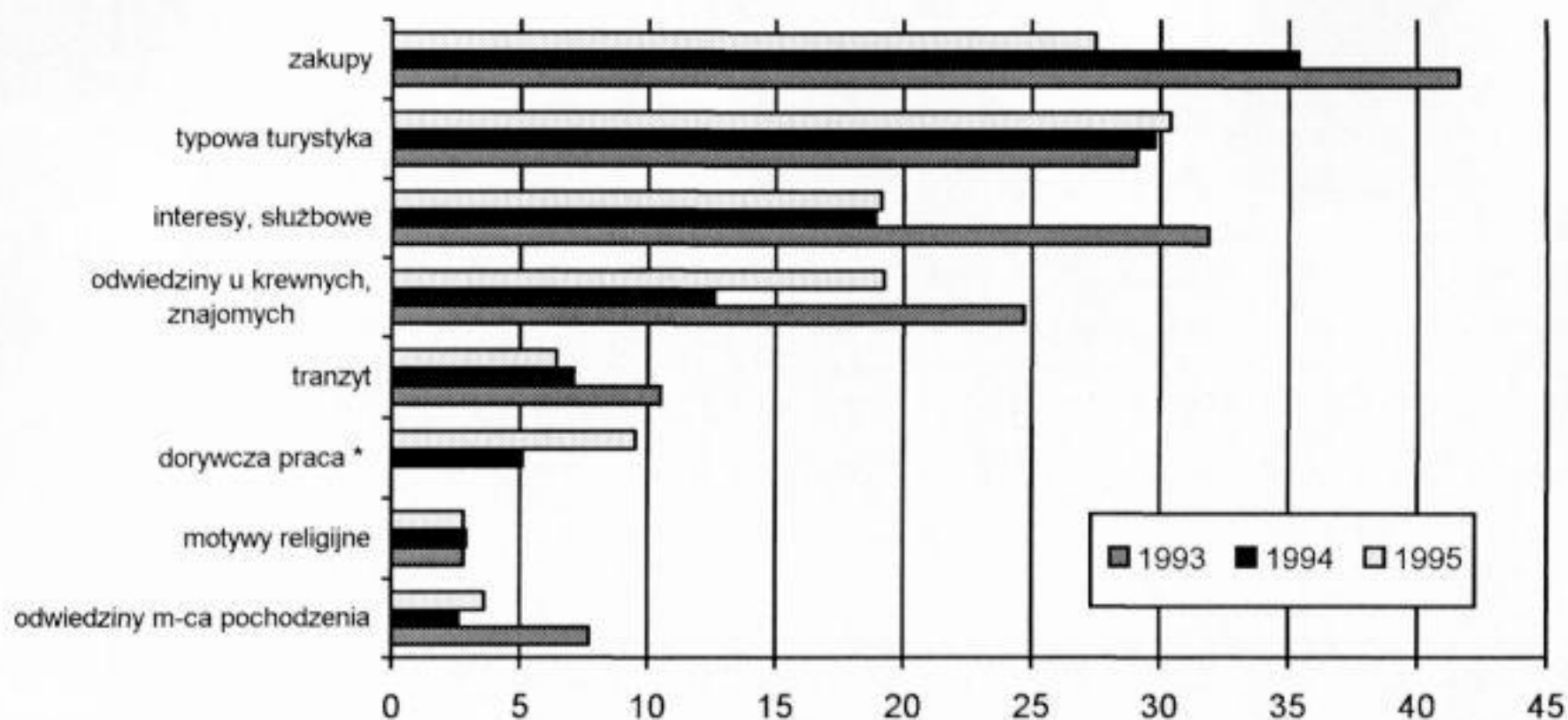
Tabela 1

Cele pobytu cudzoziemców w Polsce

Cel pobytu	1993	1994	1995
Zakupy	41,6	35,4	27,5
Typowa turystyka	29,1	29,8	30,4
Interesy, służbowe	31,9	18,9	19,1
Odwiedziny u krewnych, znajomych	24,7	12,6	19,2
Tranzyt	10,5	7,1	6,4
Dorywcza praca	-	5,1	9,5
Motywy religijne	2,8	2,9	2,8
Odwiedziny w miejscu pochodzenia	7,7	2,6	3,6

Źródło: badania Instytutu Turystyki

Rys.4 Cele pobytu cudzoziemców w Polsce w latach 1993 - 1995

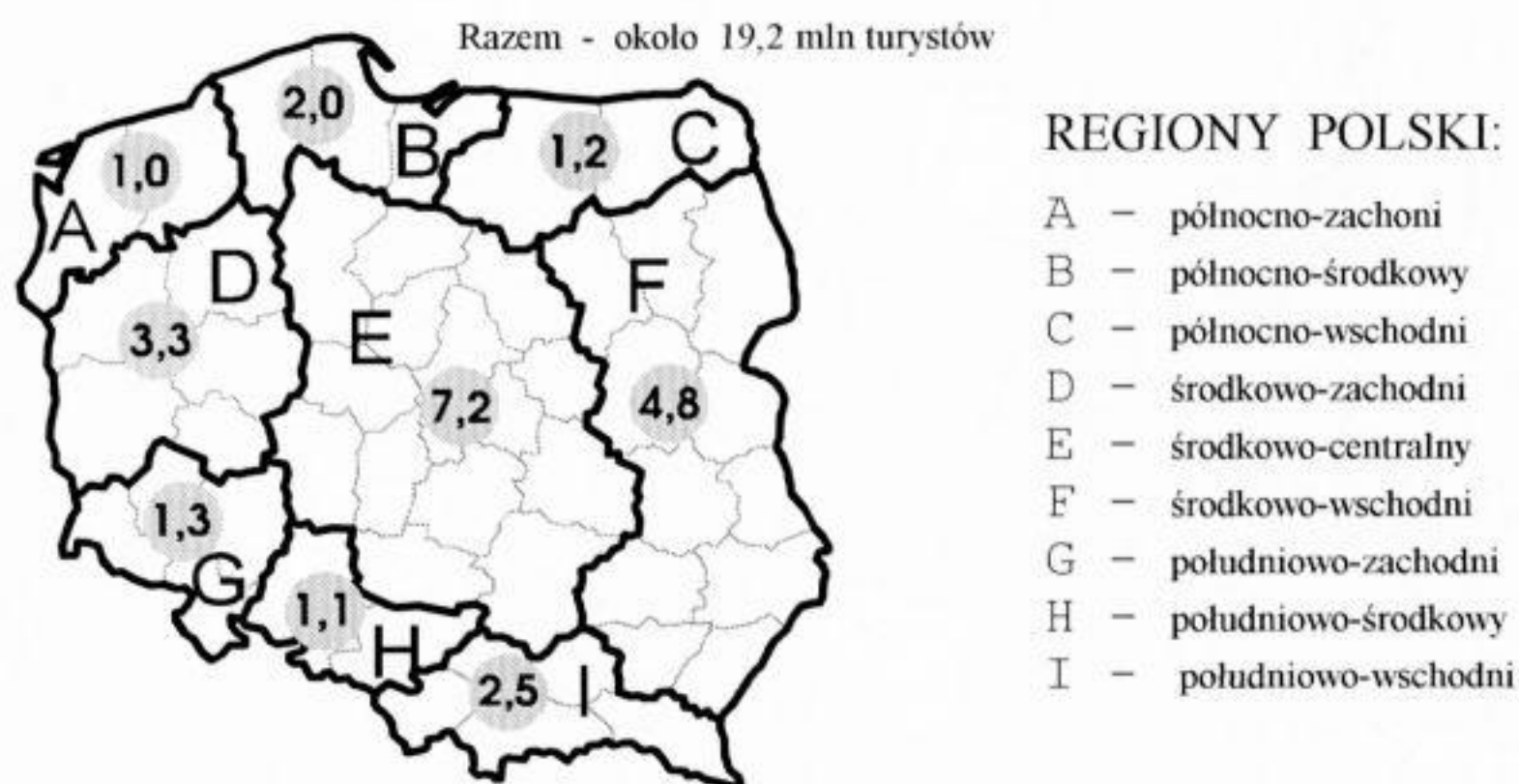

* badane od 1994 roku

Źródło: Instytut Turystyki

W 1994 r. przyjazdowy ruch turystyczny skupiał się w centrum kraju (41,5%), na wybrzeżu (16,5%) i terenach podgórskich (29,3%).

Rys.5 Przyjazdy turystów zagranicznych do Polski w 1995 r. według regionów (w mln)

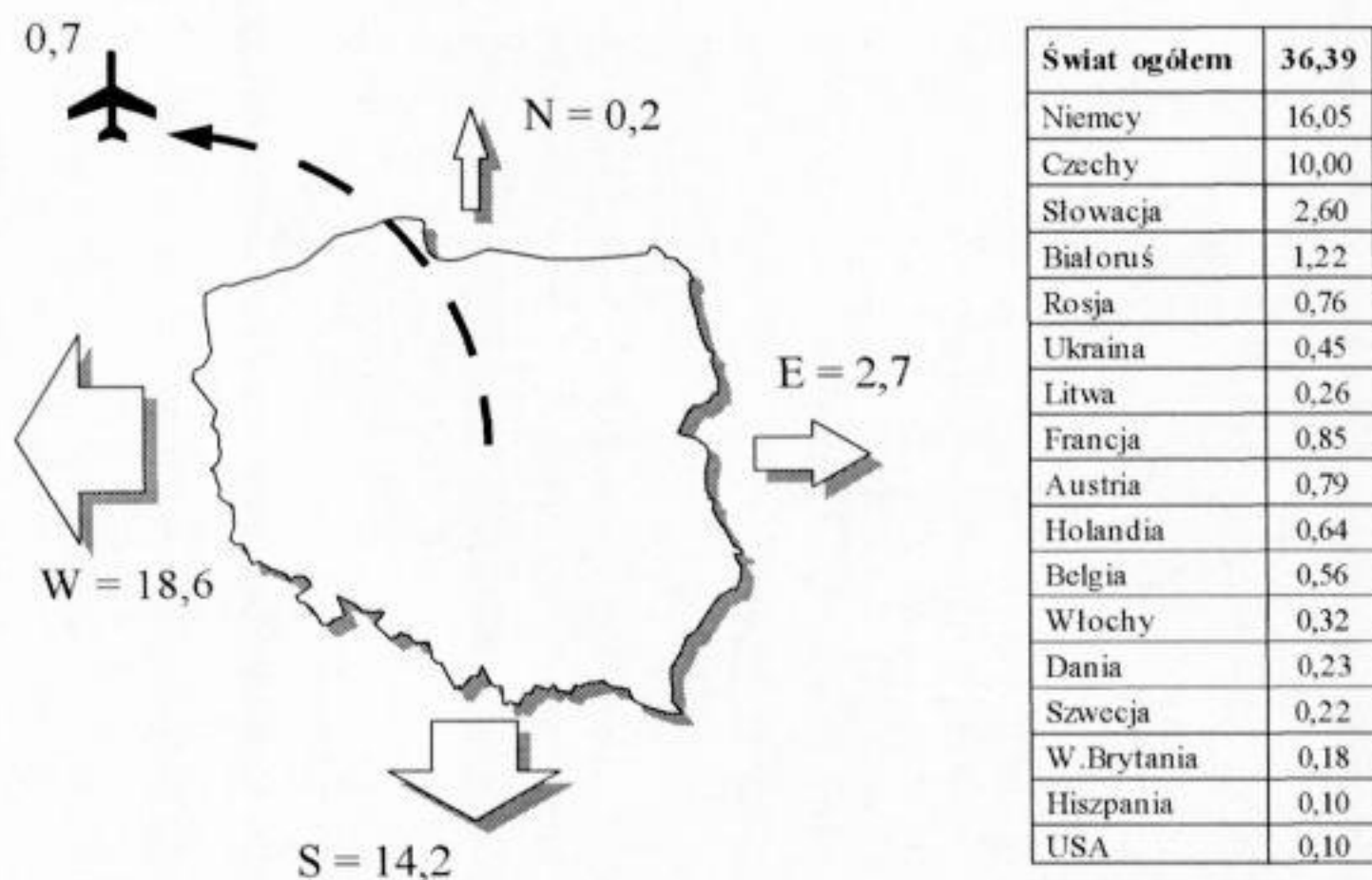
Źródło: Instytut Turystyki

3.1.3. Zagraniczne wyjazdy Polaków

W 1995 r. zanotowano 36,4 miliony zagranicznych podróży Polaków. W ciągu ostatnich sześciu lat liczba tego rodzaju wyjazdów wzrosła o około 65%. Największy przyrost liczby podróży zanotowano w latach 1991-1992 (o 8,5 mln).

Polacy wyjeżdżają przede wszystkim do krajów sąsiedzkich. W 1995 r. co drugi wyjazd miał za cel Niemcy, ale dominacja tego rynku uległa zmniejszeniu (45,5% ogółu wyjazdów w 1995 r. w stosunku do 50% w roku poprzednim). Liczba wyjazdów do Czech i Słowacji wzrosła w ostatnich dwóch latach do 12,6 mln, zwiększył się również udział tego rynku w wyjazdach ogółem (z 30% w 1994 r. do 35% w 1995 r.). Do krajów byłego ZSRR wyjechało wprawdzie nieco więcej osób niż w 1994 r., ale udział tych podróży w wielkościach ogółem nie uległ zmianie (7,4%).

Rys. 6 Zagraniczne wyjazdy mieszkańców Polski w 1995 roku
wg dominujących krajów (w mln) - dane szacunkowe

Źródło: GUS - przekroczenia granicy
Oszacowania - Instytut Turystyki

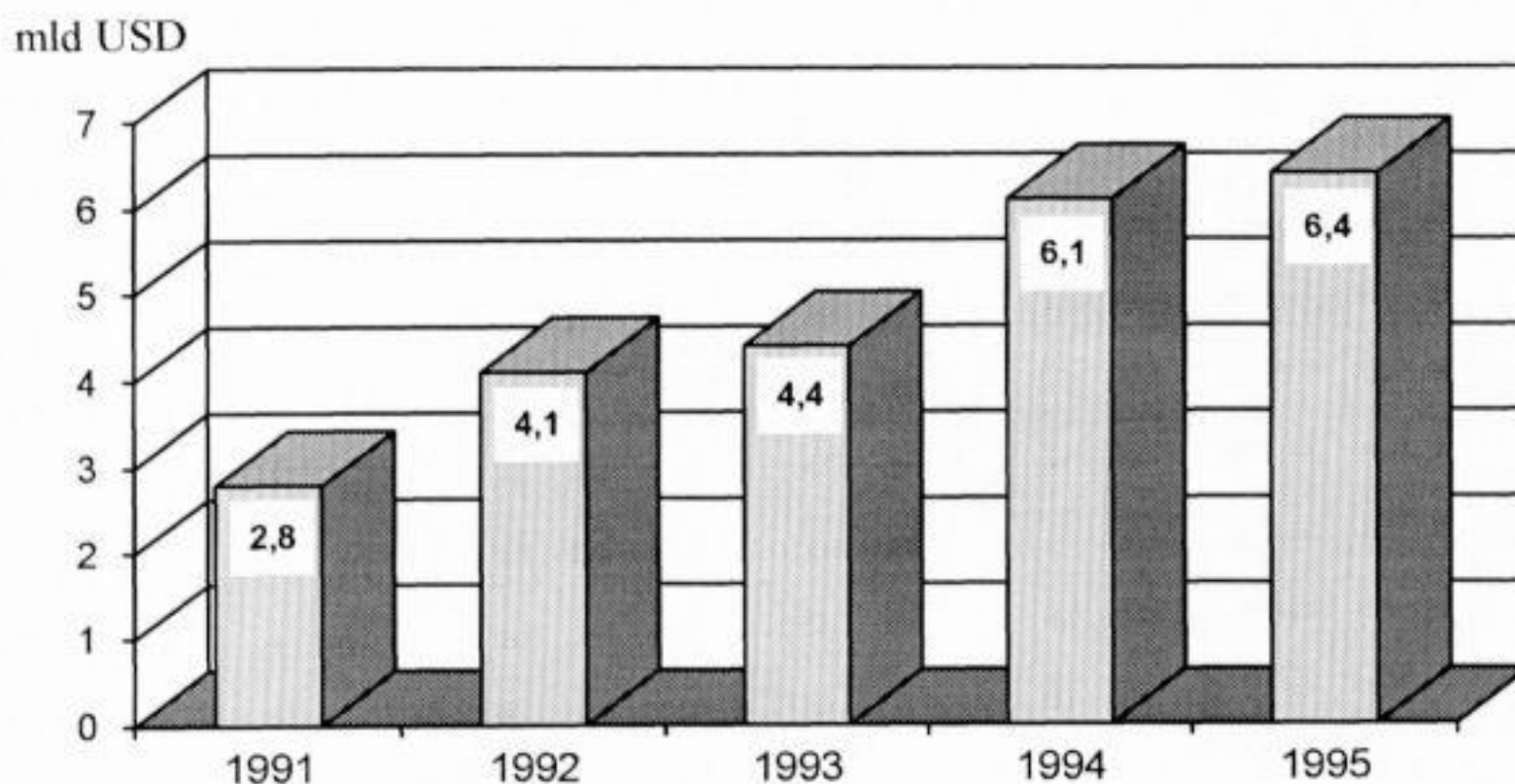
W 1995 r. Polacy wyjeżdżali przede wszystkim w celach wypoczynkowych (48%), w interesach (21%) i po zakupy (21%).

3.2. Dochody i wydatki

Cudzoziemcy pozostawiają w Polsce więcej dewiz, niż dostarcza ich jakakolwiek inna dziedzina gospodarki. Ponadto w latach 1991-1994 wzrost globalnych wpływów dewizowych Polski uzyskiwanych z tytułu turystyki przyjazdowej był bardzo szybki.

Według szacunków Instytutu Turystyki w 1995 r. cudzoziemcy pozostawili w Polsce łącznie ok. 6,4 mld USD. Kwota ta jest o ok. 5% wyższa niż w 1994 r. W tym samym okresie liczba przyjazdów cudzoziemców do Polski wzrosła o blisko 11%, tak więc dynamika wzrostu wpływów była niższa niż dynamika zmian wielkości ruchu turystycznego.

Rys.7 Wpływy dewizowe z turystyki przyjazdowej w latach 1991 - 1995

Źródło: Instytut Turystyki, NBP

Ponad 3/4 wpływów dewizowych pochodzi od podróżnych z krajów ościennych, blisko połowa zaś - z Niemiec.

Cudzoziemcy odwiedzający Polskę wydawali w 1995 r. przeciętnie 84 USD na osobę, tj. o 4,5% mniej niż w roku poprzednim. Wielkość ta zależała od długości i charakteru pobytu: przebywający jeden dzień wydawali ponad 80 % więcej niż wyniosły średnie dzienne wydatki turystów korzystających z noclegów. Na uwagę zasługuje znaczny spadek, w stosunku do 1994 r., przeciętnych wydatków ponoszonych przez 1 osobę na 1 dzień pobytu wśród badanych turystów z krajów Europy Zachodniej (z wyjątkiem Austrii).

Tabela 2

Wydatki turystów zagranicznych w Polsce w latach 1993 - 1995

Kraj	1993		1994		1995	
	USD/os.	USD/ os./dzień	USD/os.	USD/ os./dzień	USD/os.	USD/ os./dzień
Niemcy	111	19	178	34	206	37
Czechy	71	14	72	13	88	17
Słowacja	30	7	51	11	76	15
Ukraina	77	12	97	24	32	27
Białoruś	53	12	173	31	92	28
Litwa	128	35	93	23	66	14
Rosja	443	98	225	43	176	35
Francja	195	29	449	59	157	27
W. Brytania	470	58	509	70	265	42
Szwecja	254	40	324	49	222 ^x	40 ^x
Dania	311	45	338	51		
Holandia	242	28	349	47	237 ^{xx}	32 ^{xx}
Austria			166	22	331	71
USA	942	61	982	68	928	40
OGÓŁEM	162	28	211	37	174	32

^x - Skandynawia^{xx} - Benelux

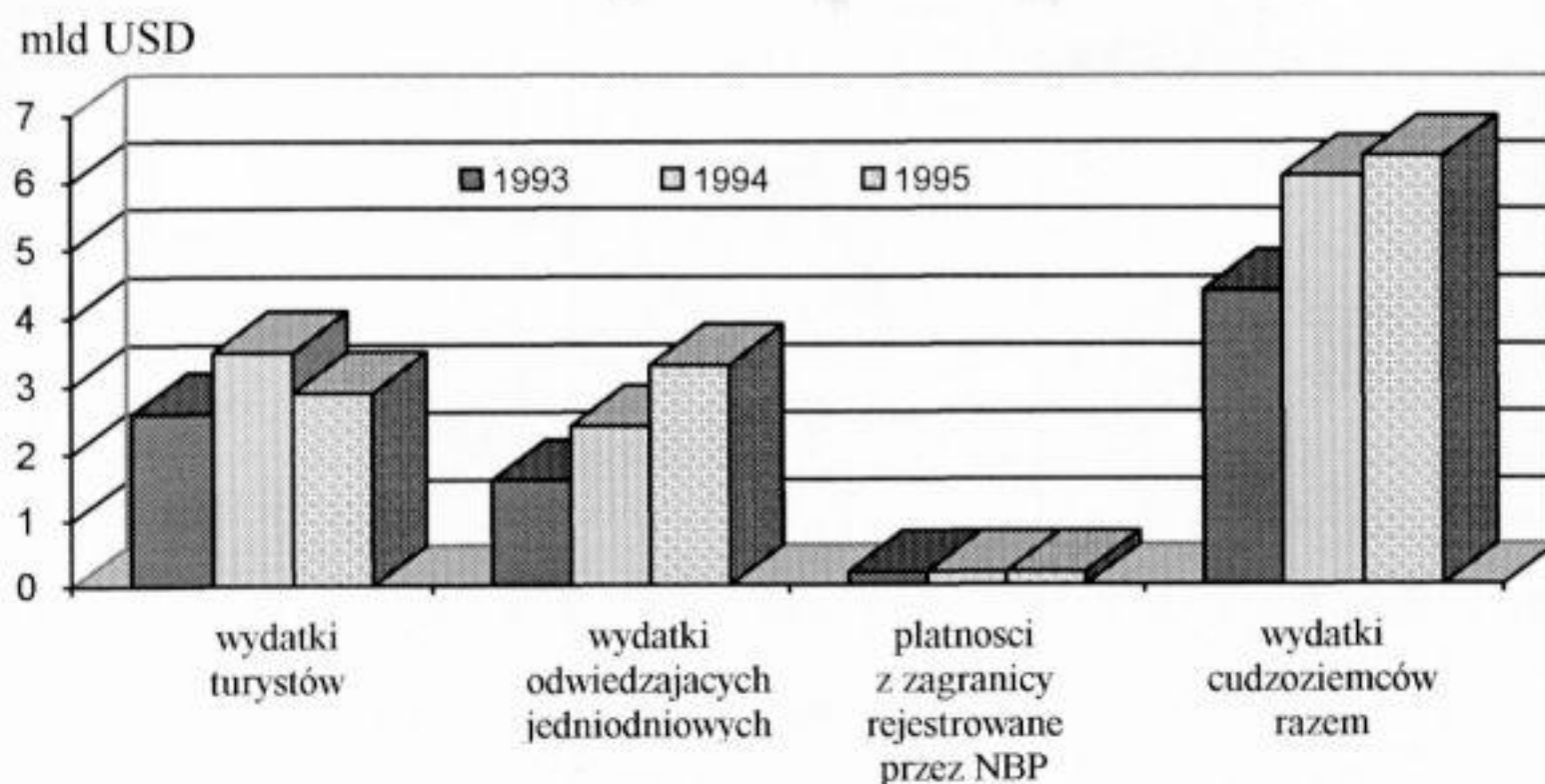
Źródło: Instytut Turystyki

Istotnym źródłem wpływów dewizowych z turystyki są wydatki odwiedzających jednodniowych. W 1995 r. wynosiły one przeciętnie 58 USD na osobę. Odwiedzający jednodniowi z krajów ościennych wydali w omawianym roku w Polsce:

Niemcy	67 USD/osobę
Czesi	35 USD/osobę
Słowacy	25 USD/osobę
Białorusini	74 USD/osobę
Ukraińcy	92 USD/osobę
Liwini	67 USD/osobę
Rosjanie	79 USD/osobę.

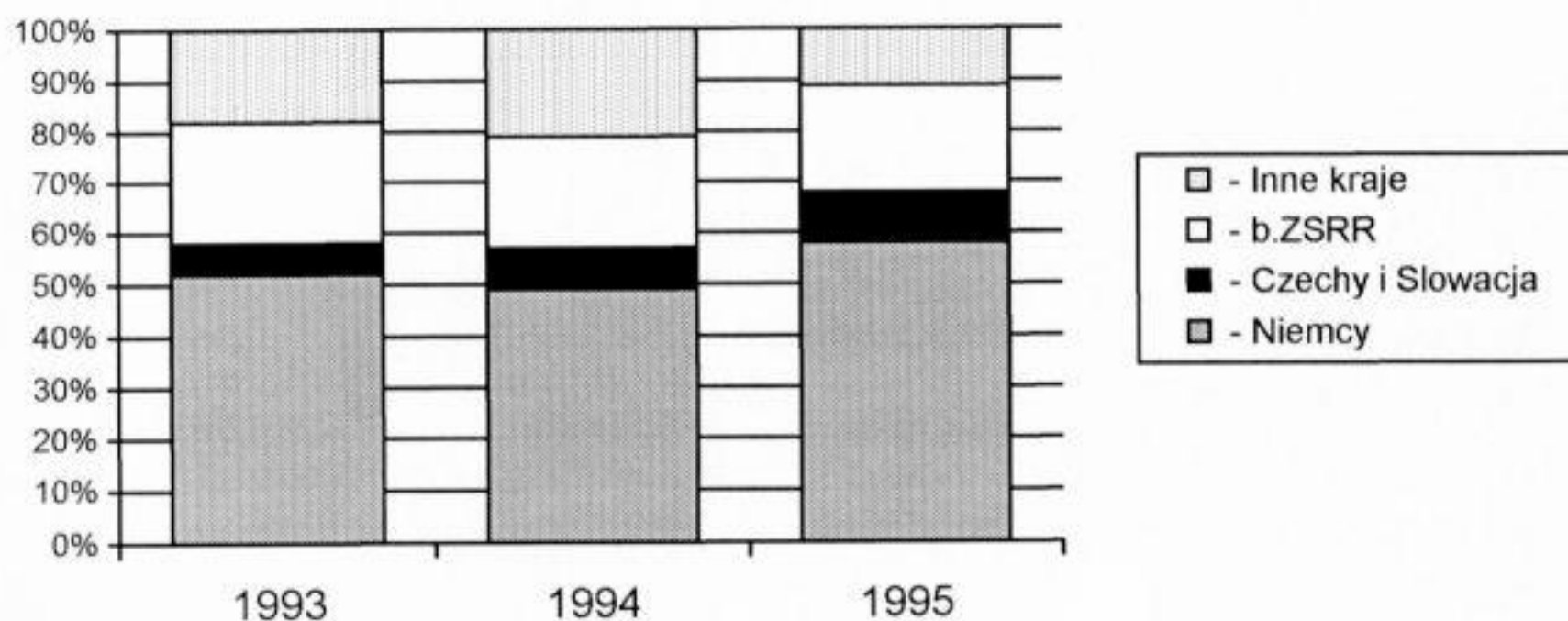
Szacuje się, że w 1995 r. ponad połowę wydatków cudzoziemców w Polsce (3,3 mld USD) pochodziło od odwiedzających jednodniowych, natomiast nastąpił spadek udziału wpływów od turystów (rys.8).

Rys.8 Wpływy z turystyki przyjazdowej w latach 1993 -1995

Źródło: Instytut Turystyki, NBP

Rys.9 Struktura wpływów dewizowych w latach 1993 - 1995 wg krajów

Źródło: Instytut Turystyki

Wydatki Polaków na turystykę krajową i zagraniczną nie były dotychczas badane. Na podstawie bardzo przybliżonych oszacowań podejmowanych w Instytucie Turystyki można jedynie przypuszczać, że na wyjazdy urlopowo-wakacyjne (trwające 5 dni i dłużej) Polacy wydali w 1995 r. ok. 6,8 miliardów złotych (2,8 mld USD), a na wyjazdy krótkoterminowe około 3,5 mld złotych (1,4 mld USD). W sumie więc wydatki Polaków na turystykę krajową (bez zorganizowanej turystyki dzieci i młodzieży) można oszacować na 10,3 mld złotych (4,2 mld USD).

Suma wydatków na wyjazdy zagraniczne osiągnęła w 1995 r. ok 5-6 mld USD. Płatności dewizowe na rzecz zagranicznych kontrahentów rejestrowane przez Narodowy Bank Polski wyniosły w 1995 r. 422 mln USD, tj. o blisko 34% więcej niż w roku poprzednim. Przypuszczamy, że stanowią one, podobnie jak po stronie wpływów dewizowych z turystyki, jedynie margines poniesionych wydatków.

3.3. Infrastruktura turystyczna w Polsce

3.3.1. Baza noclegowa

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 1995 roku baza noclegowa w Polsce liczyła 9345 obiektów. Dysponowały one prawie 714,8 tys. łóżek. Blisko 41% zarejestrowanych obiektów (tj. 3827) to ośrodki wczasowe. Ponad tysiąc hoteli, moteli i pensjonatów dysponuje około 93,4 tys. łóżek. Z punktu widzenia zagranicznej turystyki przyjazdowej jest to najistotniejsza część bazy noclegowej.

Tabela 3

Rejestrowana baza noclegowa w Polsce w latach 1993 - 1995

Rodzaje obiektów	Liczba obiektów		
	1993	1994	1995
Hotele	675	626	668
Motele	75	81	95
Pensjonaty	304	291	305
Domy wycieczkowe*	503	459	421
Schroniska	74	75	86
Schroniska młodzieżowe	593	573	560
Ośrodki wczasowe**	4141	3970	3827
Campingi***	556	577	592
Pola biwakowe	388	360	388
Kwatery prywatne	1107	1366	1760
Inne obiekty	485	502	643
Ogółem	8901	8880	9345

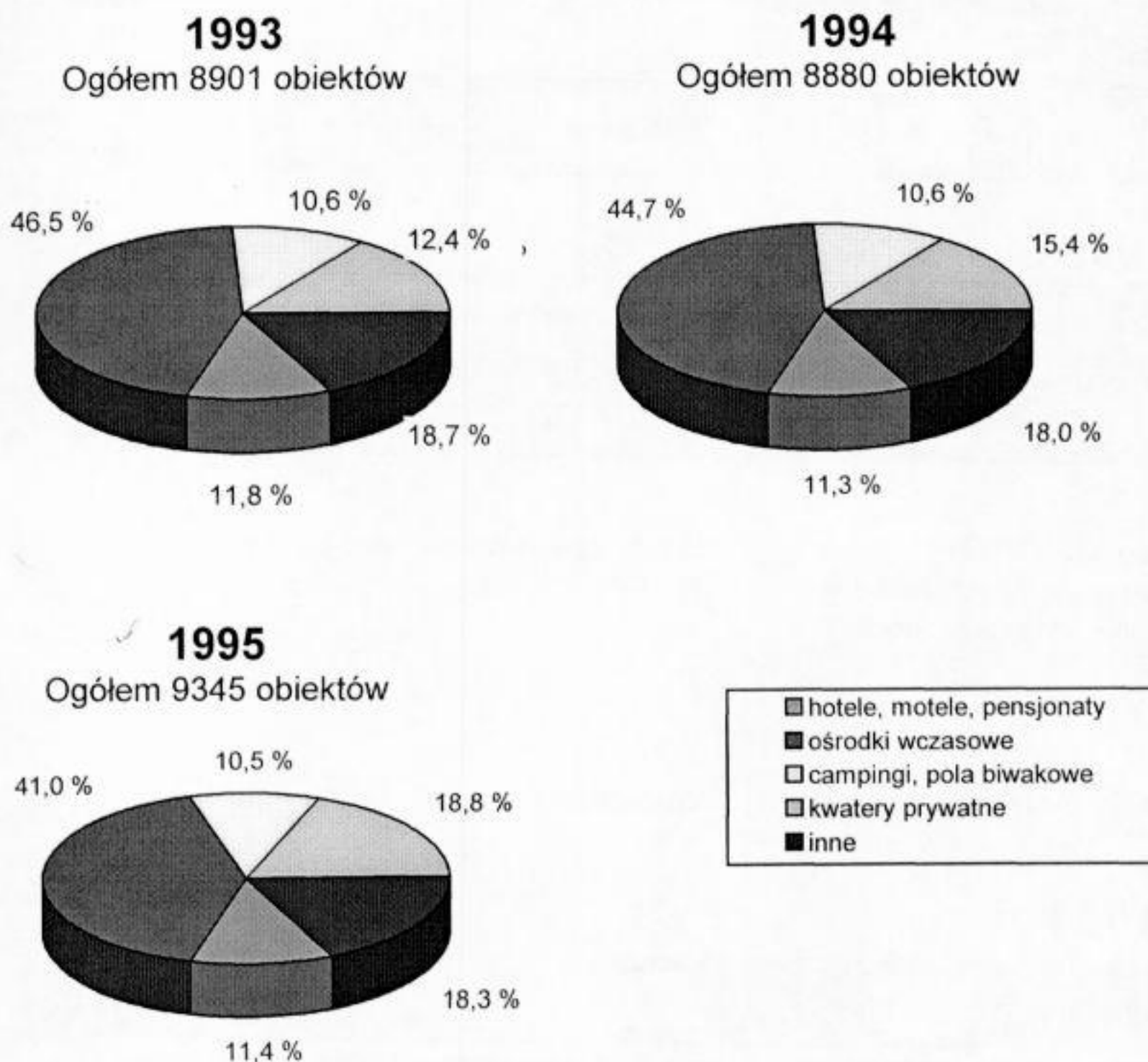
Źródło: Dane GUS

* Łącznie z ośrodkami wypoczynku sobotnio-niedzielnego

** Łącznie z ośrodkami kolonijnymi, szkoleniowo-wypoczynkowymi i domami pracy twórczej

*** Łącznie z zespołami ogólnodostępnych domków turystycznych

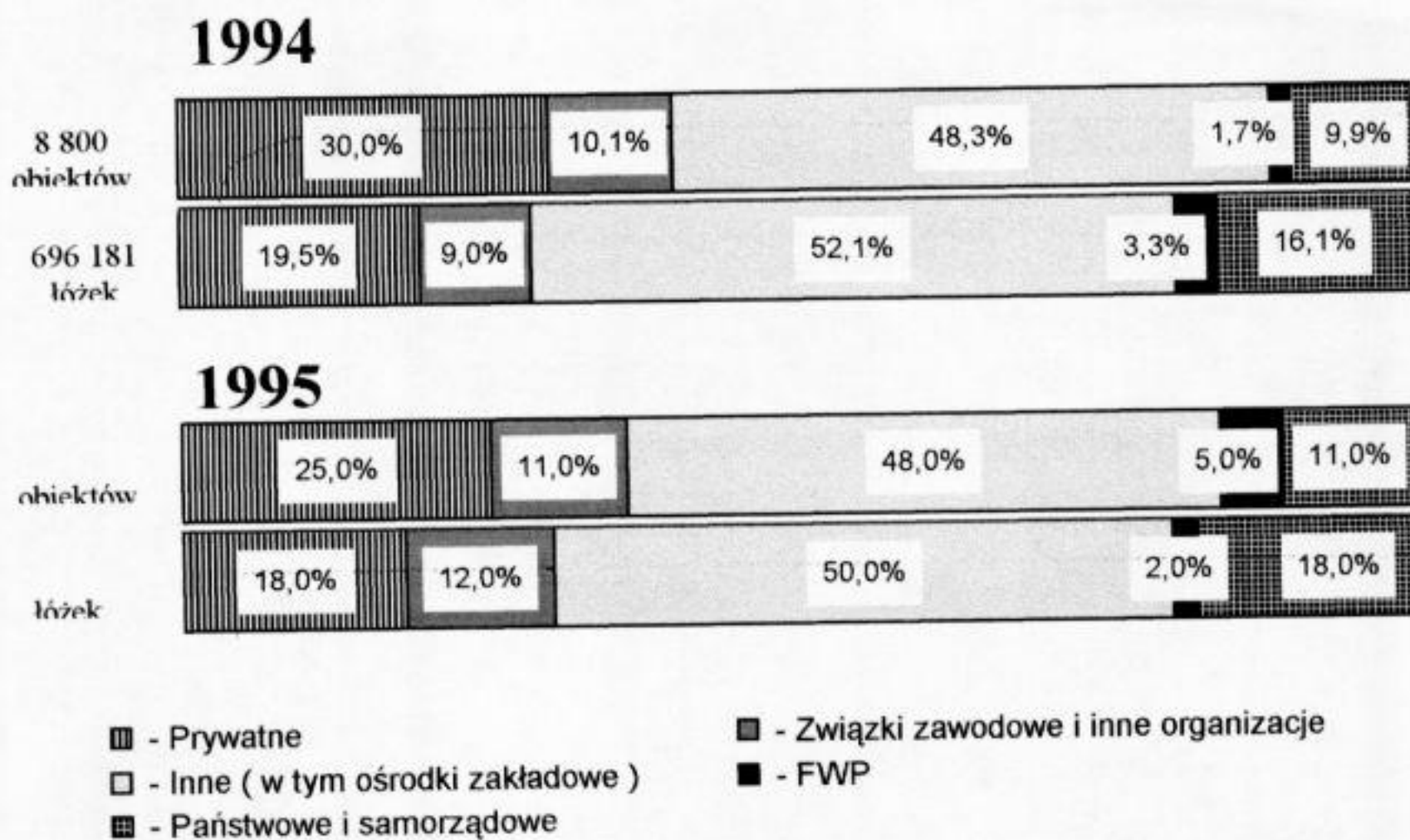
Rys.10 Struktura bazy noclegowej w latach 1993 - 1995

W 1995 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zanotowano ponad 5% przyrost łącznej liczby obiektów - w tym: rejestrowanych kwater prywatnych o prawie 29% , campingów o około 3%, liczby hoteli o 7%. Należy zwrócić uwagę, że szybkie zmiany i brak obowiązującego systemu rejestracji i kategoryzacji bazy noclegowej powodują, że wielkość i struktura bazy rejestrowanej jedynie w przybliżeniu odpowiada rzeczywistości. Szczególnie duże błędy mogą występować w przypadku bazy niższej kategorii, gdzie rejestrowana liczba obiektów jest znacznie zaniżona. Dlatego także dalsze liczby należy traktować z pewną ostrożnością.

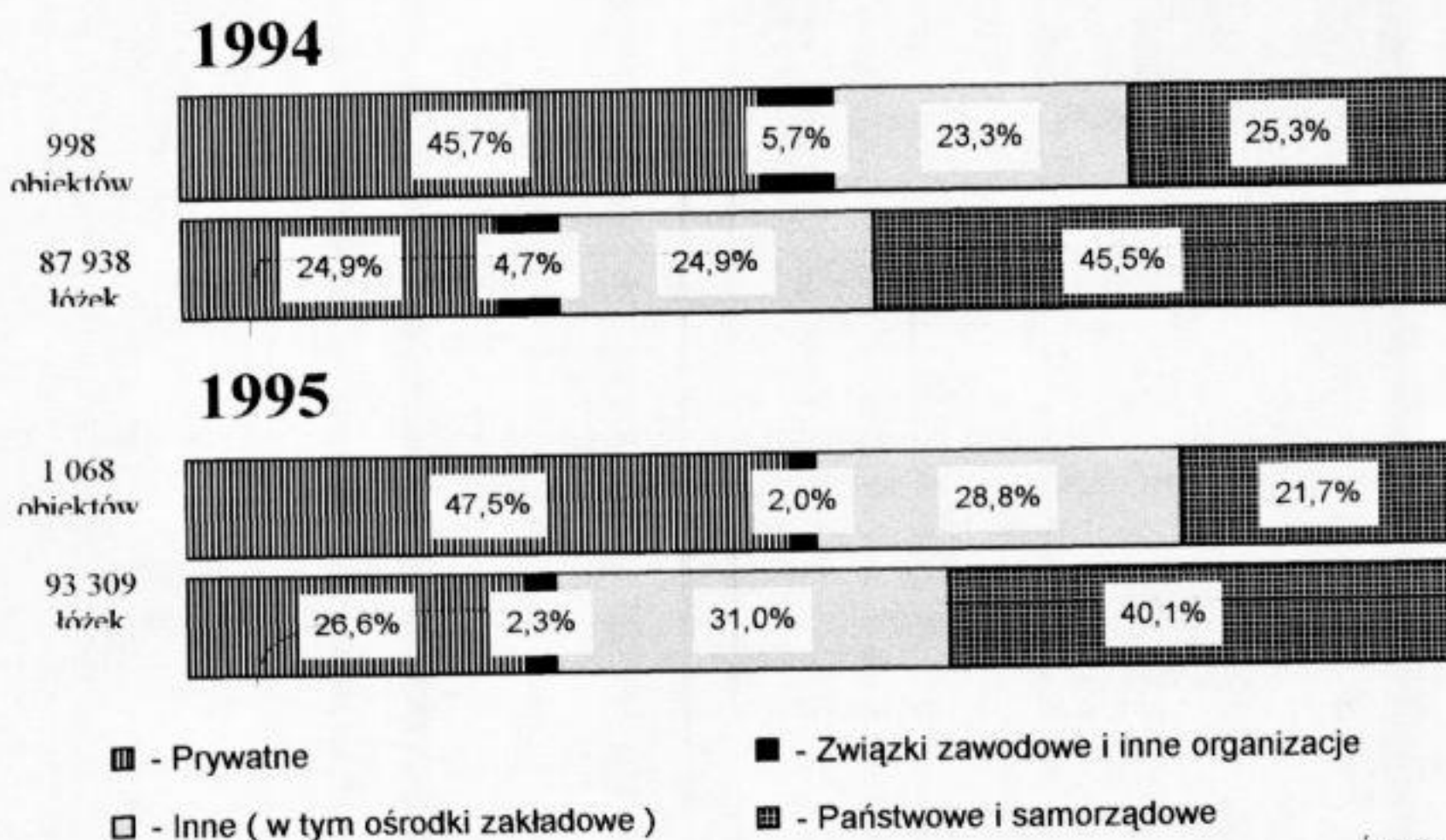
Stałym zmianom podlega również struktura własnościowa bazy noclegowej. Informacje o niej przedstawiają rysunki 11 i 12.

Rys.11 Turystyczna baza noclegowa wg form własności

Źródło: GUS

Rys.12 Hotele, motele i pensjonaty wg form własności

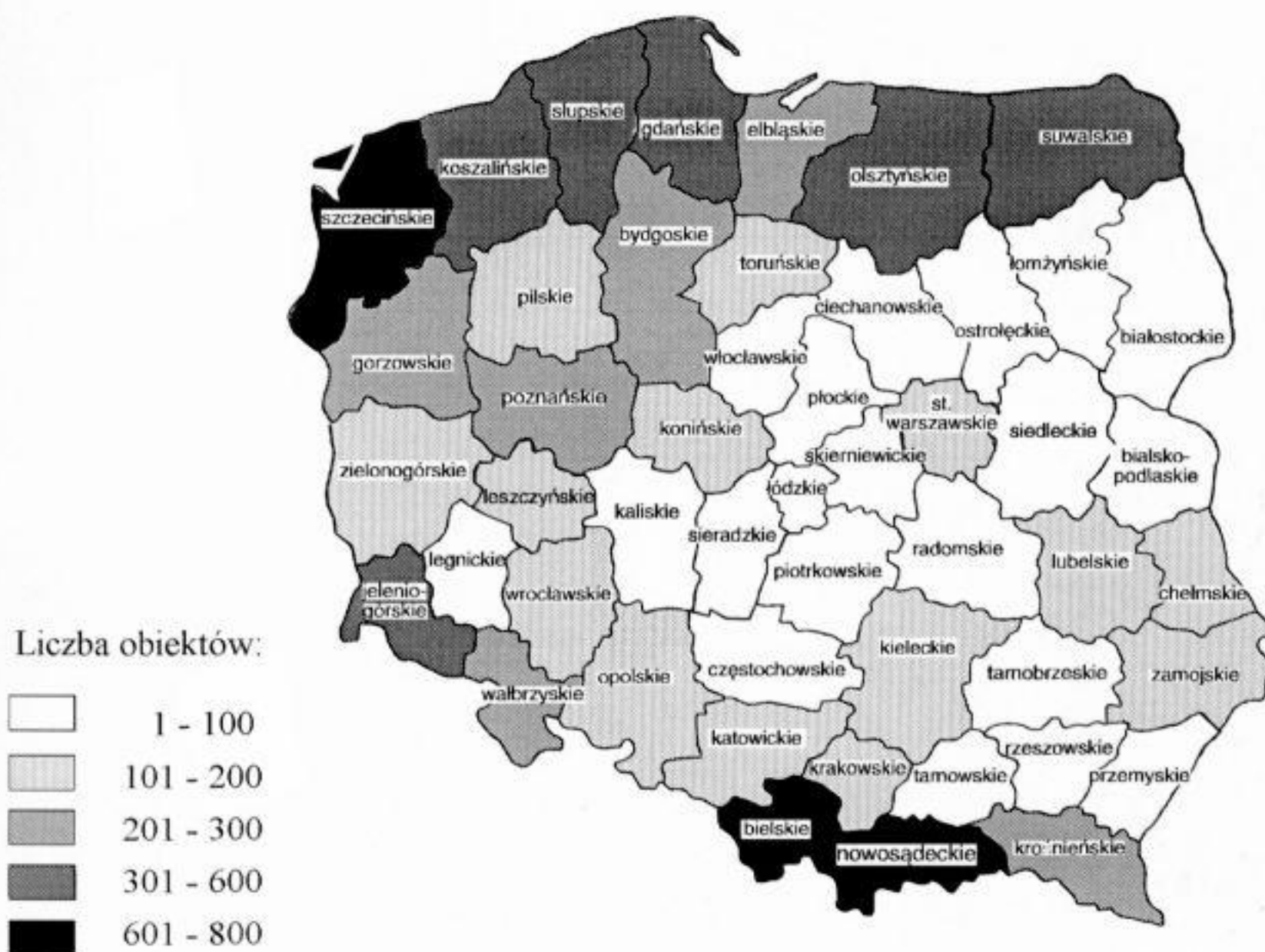

Źródło: GUS

W najważniejszej grupie hoteli, moteli i pensjonatów blisko połowę stanowią obiekty prywatne. Są to jednak obiekty mniejsze niż przeciętnie.

Terytorialne rozmieszczenie bazy noclegowej wskazuje na znaczną koncentrację obiektów w województwach: bielskim, nowosądeckim i szczecińskim oraz w pasie województw północnych, przy niewielkiej ich liczbie w Polsce centralnej (rys. 13).

Rys.13 Turystyczne obiekty noclegowe według województw w 1995 r.

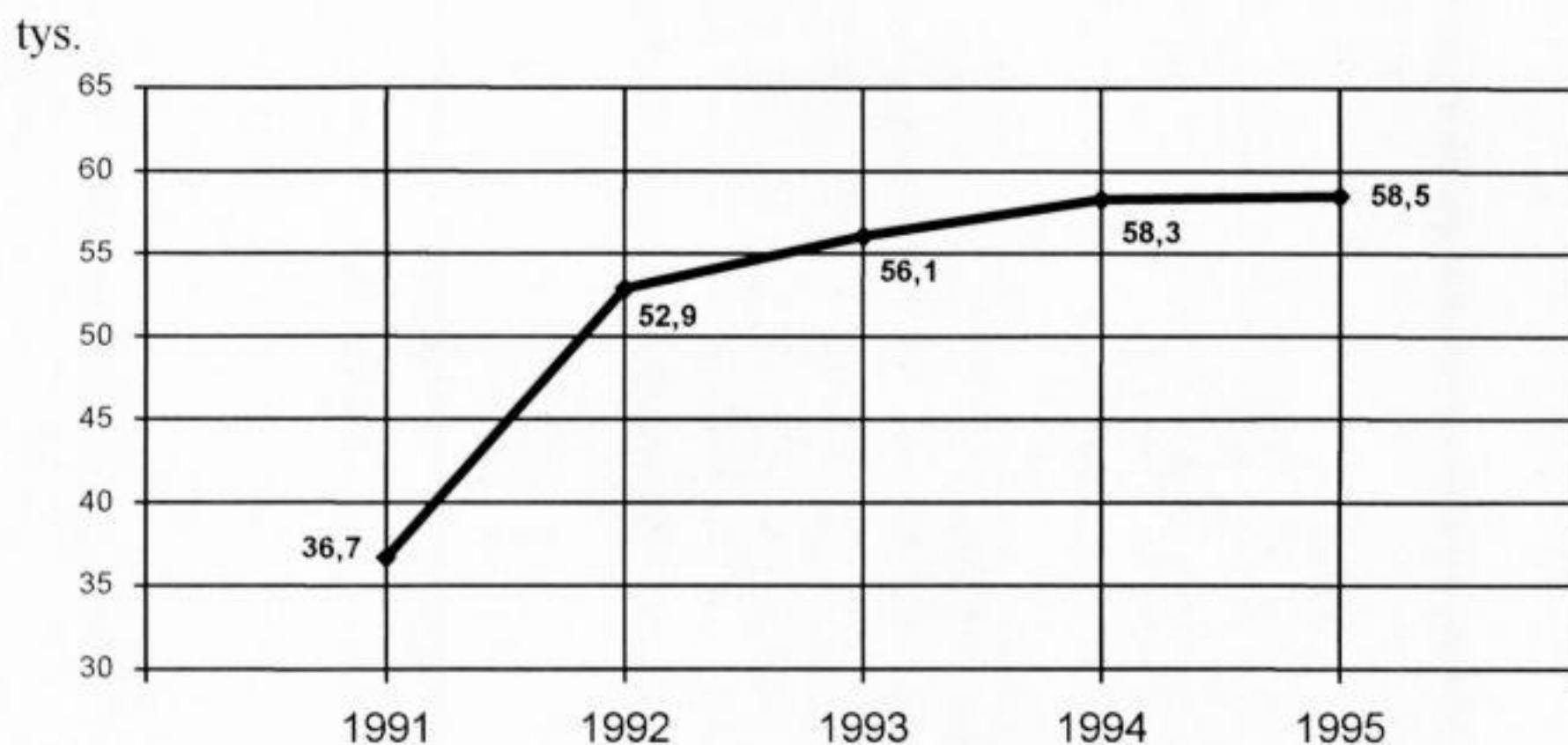

Źródło: GUS

3.3.2 Baza gastronomiczna

Szacuje się, że w 1995 r. funkcjonowało w Polsce 58,5 tys. placówek gastronomicznych. Przeważały placówki małe, czyli zatrudniające do 5 osób (86%).

Rys.14 Baza gastronomiczna w latach 1991 - 1995

Źródło: Dane GUS

Od 1991r. obserwuje się gwałtowny wzrost liczby placówek gastronomicznych. W 1995 r. w porównaniu z 1991 rokiem ich liczba wzrosła o ponad 50%. Zarazem następuje bardzo szybki proces prywatyzacji zakładów gastronomicznych: w omawianym okresie liczba placówek w sektorze prywatnym wzrosła ponad dwukrotnie.

4. Turystyka w dokumentach

4.1. Dokumenty rządowe

Podstawowym dokumentem rządowym nakreślającym długofalowy program rozwoju sektora turystycznego są - zatwierdzone przez Radę Ministrów we wrześniu 1994 r. - *Założenia rozwoju gospodarki turystycznej*.

Przyjęte założenia mają stanowić podstawę do działań legislacyjnych oraz do sprecyzowania szczegółowych elementów polityki rządu w stosunku do sektora turystycznego. Dotyczy to zwłaszcza działań w zakresie rozwoju produktu turystycznego, programu zagranicznej promocji turystycznej, badań naukowych, jak też działań innych branż w zakresie spraw powiązanych z sektorem turystyki: transportu, przemysłu, handlu, rolnictwa, ochrony środowiska, handlu zagranicznego, edukacji czy ochrony zdrowia.

Do najważniejszych celów strategicznych polskiej turystyki zaliczono m.in.:

1. Doskonalenie prawa turystycznego i jego unifikację z europejskimi standardami (w szczególności w zakresie międzynarodowych umów handlowych, ochrony praw konsumenta, działania podmiotów gospodarczych świadczących usługi w turystyce oraz międzynarodowych przewozów osobowych).
2. Usprawnienie dostępności transportowej i telekomunikacyjnej Polski i regionów turystycznych.
3. Prowadzenie stałych działań wspomagających rozwój krajowej gospodarki turystycznej, współtworzenie aktywnych instytucji finansowych wspierających rozwój rynku turystycznego.
4. Opracowanie strategii rozwoju produktu turystycznego i jego promocji na rynkach krajowym i zagranicznym.
5. Wspieranie działalności gospodarczej w turystyce, a zwłaszcza wspieranie rozwoju lokalnego przez turystykę.
6. Modernizację edukacji i kształcenia kadr w turystyce.
7. Wzmocnienie organizacyjne i finansowe agencji promocji oraz rozwoju turystyki.

W zakresie rozwoju i promowania krajowego produktu turystycznego wyznaczone zostały następujące cele:

- zwiększanie konkurencyjności produktu turystycznego na zagranicznych rynkach turystycznych,
- wprowadzanie ułatwień podatkowych przy inwestycjach związanych z rozwojem bazy rekreacyjnej (wyciągi narciarskie, korty tenisowe, pływalnie i baseny odkryte),

- uatrakcyjnianie oferty turystycznej poprzez włączanie imprez o charakterze kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym, naukowym i handlowym,
- wdrożenie centralnego systemu obsługi podróżniczej i włączenie go do sieci międzynarodowych,
- rozwijanie turystyki na obszarach wiejskich i leśnych,
- wprowadzanie do krajowej i zagranicznej oferty turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej jako polskiej specjalności.

Dotychczasowe tendencje występujące w turystyce światowej, a zwłaszcza na rynku europejskim, pozwalają zakładać, że rozwój produktu turystycznego będzie przebiegał w następujących kierunkach:

- Podstawą funkcjonowania rynku turystycznego pozostanie turystyka krajowa. Zakłada się, że zwiększy się zapotrzebowanie na aktywne formy spędzania czasu wolnego.
- W turystyce przyjazdowej dominować będą podróże z sąsiednich krajów oraz państw skandynawskich. Utrzyma się tendencja wzrostowa liczby przyjazdów z Europy Zachodniej, Stanów Zjednoczonych, Kanady i Izraela na poziomie około 5 %. Utrzymywać się będą przyjazdy w interesach. Spodziewany jest wzrost zainteresowania turystyką specjalistyczną.
- Dominować będzie ruch przygraniczny i tranzytowy, nastąpi wzrost popytu na usługi na przejściach granicznych i autostradach.

4.2. Oceny niezależnych ekspertów

Na zamówienie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT) w 1994 roku firma Arthur D. Little z Brukseli przygotowała *Plan rozwoju krajowego produktu turystycznego*. Projekt ten jest częścią programu TOURIN I, finansowanego przez program PHARE Unii Europejskiej. Dokonano w nim, między innymi, przeglądu stanu infrastruktury turystycznej w Polsce. Przedstawione zostały również podstawowe trendy rozwoju turystyki w Polsce wraz z płynącymi z tego tytułu korzyściami dla gospodarki.

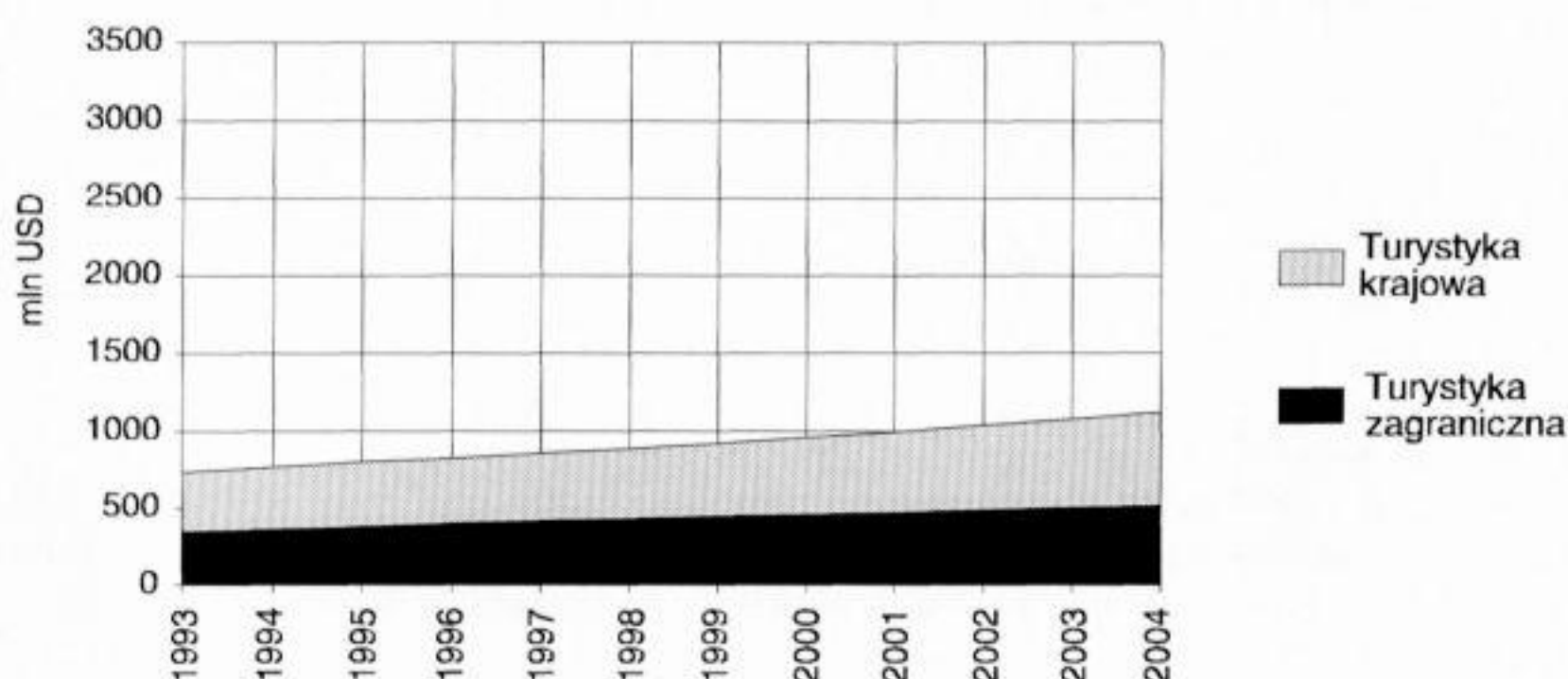
W opracowanym raporcie eksperci zakładają, że w Polsce popyt i podaż w zakresie turystyki krajowej będą rosły w miarę umacniania się gospodarki i zwiększania się siły nabywczej. Eksperci zakładają, że Polska będzie miała proporcjonalny udział w przewidywanym dla Europy wzroście liczby turystów zagranicznych.

Korzyści ekonomiczne płynące z obsługi jednego turysty zagranicznego są znacznie większe niż z turysty krajowego. Jest to m.in. wynikiem kwalifikowania wszystkich wydatków turystów zagranicznych w Polsce jako eksportu i zaliczania ich do sektora turystycznego. W przypadku turystów krajowych, nie wszystkie ich wydatki w czasie wyjazdu są brane pod uwagę. Należy bowiem pamiętać, że duża część wydatków dokonywanych w czasie wyjazdu, włączając w to żywność, napoje itp. zostałaby poniesiona również gdyby turyści krajowi pozostali w domu. W globalnym rachunku polska gospodarka nie uzyskuje więc z tego tytułu nowej wartości dodatkowej.

Prognozy dziesięcioletnie mówią, że siła nabywcza mieszkańców Polski wzrośnie w takim stopniu, iż 50% populacji będzie stać na wakacyjny wyjazd zagraniczny. Jeśli ci ludzie wyjadą za granicę, ich wydatki będą dla Polski stracone. Jeśli wakacje swe spędzą w kraju, koszty ich pobytu będą stanowić dodatkowe dochody dla polskiej gospodarki. Przy powyższych założeniach eksperci z firmy Arthur D. Little dokonali oszacowania możliwej do uzyskania wartości dodanej dla sektora turystyki. Jako efekt wartości dodanej rozumie się różnicę między sprzedażą ogółem (produkcją brutto) a wartością nabytych towarów i usług. Wartość dodana obejmuje również płace osób zatrudnionych bezpośrednio i pośrednio w działalność turystyczną.

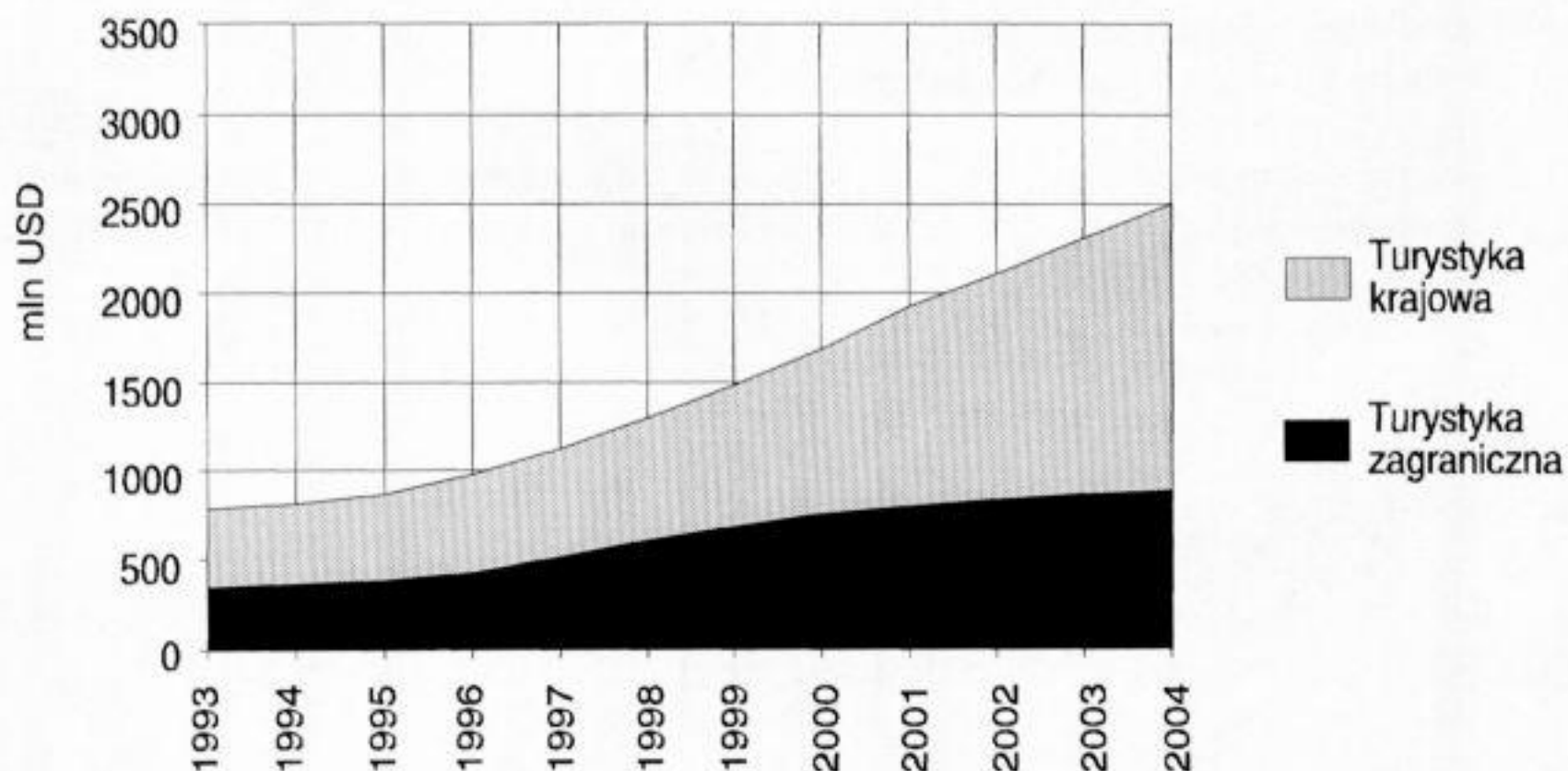
Analizę zmiany wartości dodanej przeprowadzono w kilku wariantach. Dla programowania dalszego rozwoju najbardziej istotnymi wydają się: wariant podstawowy (rys. 15) i wariant zakładający "wysoki stopień interwencji" (rys. 16).

Rys.15 Wartość dodana dla wariantu podstawowego

Źródło: Analiza firmy Arthur D. Little

Rys.16 Wartość dodana dla wariantu „wysoki stopień interwencji”

Źródło: Analiza firmy Arthur D. Little

Wariant "wysokiego stopnia interwencji" zakłada konieczność wybudowania w latach 1996 - 2004 minimum 170 obiektów o wartości około 1,5 miliarda ECU. Zakłada się, że dla realizacji tych przedsięwzięć niezbędne jest powołanie Funduszu Inwestycji Turystyki skupiającego rozproszone środki krajowe i podnoszącego wiarygodność realizacji poszczególnych projektów. Podjęte prace pozwalają przypuszczać, że taki fundusz powstanie najpóźniej w 1997 roku.

Zakłada się, że dodatkowe wpływy z nowo wybudowanych obiektów noclegowych będzie widoczne w kilka lat po roku 2004. Dostępność obiektów wypoczynkowych wysokiej kategorii zmniejszy zapotrzebowanie Polaków na turystykę wyjazdową.

Ekspert poddali analizie różne kategorie odwiedzin i rynki źródłowe. Dla zagranicznej turystyki przyjazdowej przyjęto następujące trendy:

- w stosunkowo krótkim okresie wzrośnie liczba turystów w ramach wycieczek do miast i wypoczynku w górach,
- w ciągu najbliższych dwóch, trzech lat budowa oczyszczalni ścieków spowoduje rozwój turystyki na obszarach przyjeziernych,
- do 2002 roku turystyka zagraniczna ustabilizuje się, a turystyka krajowa nadal będzie rosła.

Dla krajowych uczestników turystyki wypoczynkowej przyjęto, że do 2004 roku relatywny poziom wydatków na turystykę będzie wzrastał w takim samym tempie, jak w Europie Zachodniej.

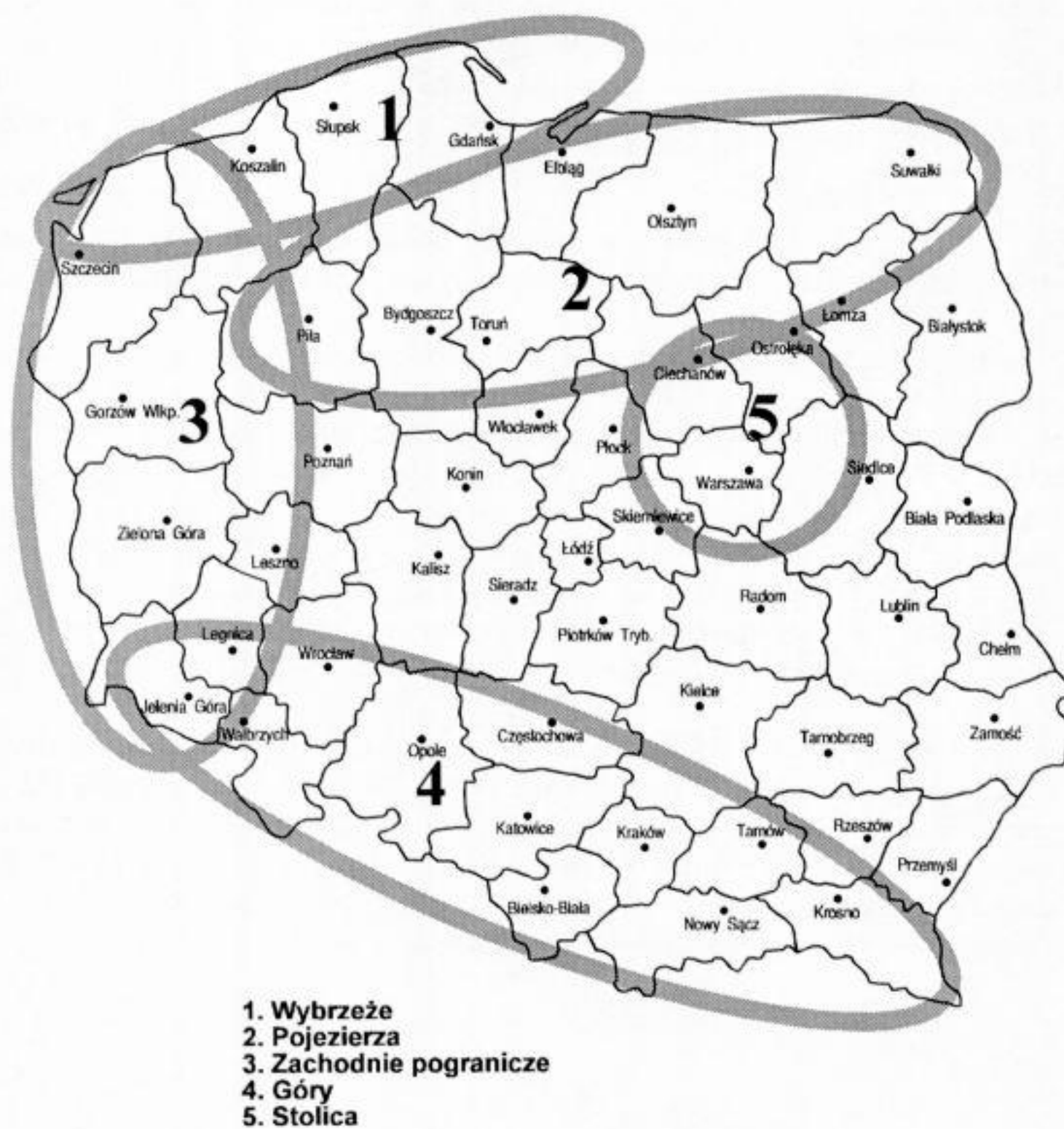
Ekspert zagraniczni stwierdzają, iż:

- turystyka krajowa pozostanie głównym elementem polskiego rynku turystycznego. Mimo że jej udział wzrośnie, w bliskiej perspektywie większą korzyść ekonomiczną przynosić będą turyści zagraniczni,
- bardzo ważny jest program rozwoju bazy noclegowej, ponieważ dostarcza on bodźców do rozwoju całego sektora turystycznego, łącznie ze stworzeniem nowych miejsc pracy,
- istnieje możliwość podwojenia wartości dodanej dla gospodarki do 2004 roku.

Reasumując eksperci Arthur D. Little zwracają uwagę, że mimo tego iż w 2004 roku dominować będzie w Polsce turystyka krajowa, rząd nie może koncentrować się na niej jako głównym czynniku rozwoju. Choć turyści krajowi nadal będą przeważać liczbowo nad turystami zagranicznymi w stosunku 2 do 1, a ekonomiczne korzyści z turystyki krajowej będą wyższe niż z zagranicznej, polityka rządu nie powinna rozróżniać turystów zagranicznych od krajowych. Standard świadczonych usług powinien odpowiadać standardom międzynarodowym wymaganym zarówno przez turystów zagranicznych jak i krajowych.

Zaproponowana strategia rozwoju zakłada wydzielenie pięciu podstawowych stref rozwoju produktu turystycznego zaznaczonych schematycznie na rys. 17. W strefach tych administracja rządowa wspierać będzie rozwój wytypowanych grup produktów oraz infrastruktury wykorzystywanej przez dominujące formy turystyki. Zaproponowana strategia zakłada więc selektywne wspieranie tych regionów i miejscowości, w których rozwój produktu turystycznego może przynieść największe efekty gospodarcze.

Rys.17. Podstawowe strefy rozwoju produktu turystycznego
(wg Arthur D. Little).

Ekserci Arthur D. Little zaproponowali wybór najważniejszych grup produktów turystycznych. Zaliczyli do nich następujące grupy:

- turystyka objazdowa,
- turystyka specjalistyczna,
- turystyka tranzytowa i przygraniczna,
- turystyka wypoczynkowa,
- turystyka wiejska.

Dla każdej strefy wytypowano grupy produktów których rozwój będzie wspierany przez rząd:

Rys. 18. Rozwój produktu turystycznego w wybranych strefach

Formy turystyki Regiony	Turystyka objazdowa	Turystyka specjalis- tyczna	Turystyka tranzytowa i przygraniczna	Turystyka wypoczyn- kowa	Turystyka wiejska
Wybrzeże	●		●	●	●
Zach. pogranicze	●		●		●
Pojezierza		●	●	●	●
Góry	●	●	●	●	●
Stolica	●			●	

W 1996 roku grupa ekspertów z firmy **Leisure & Recreation (L&R)** na zlecenie UKFiT opracowała i przedłożyła dwa dokumenty: *Polska, Strategia Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego* oraz *Strategia Międzynarodowego Marketingu Turystyki do Polski, 1996 - 2000*.

Według ekspertów L&R podstawowym celem strategii winna być poprawa pozycji turystyki polskiej na rynku krajowym i międzynarodowym. Znaczne inwestycje w programy rozwoju wybranych produktów pozwolą na wzmocnienie konkurencyjności polskiego produktu turystycznego i jednocześnie umożliwią zwiększenie roli turystyki w gospodarce Polski.

Eksperci stwierdzają, że koniecznym jest, aby rząd polski odegrał kluczową rolę w rozwoju polskiego przemysłu turystycznego gwarantując inwestycje w ten przemysł. Zakładają również, że przy wsparciu Rządu Polskiego i Międzynarodowych Organizacji Inwestycyjnych zostanie utworzony skuteczny mechanizm promocji inwestycji.

Dokonując przeglądu mocnych i słabych stron polskiego produktu turystycznego eksperci stwierdzają niedostatek bazy noclegowej o średnim standardzie, ogólnie niski standard istniejącej bazy w stosunku do norm europejskich, a także brak wiarygodnej kategoryzacji i możliwości centralnej rezerwacji hotelowej. Należy podkreślić, że Rząd Polski uzyskał wsparcie z Unii Europejskiej na uruchomienie programów likwidujących wymienione wyżej słabe strony polskiej turystyki.

4.3. Badania wspierające rozwój turystyki

Najpoważniejszą instytucją prowadzącą systematyczne badania nad turystyką jest Instytut Turystyki w Warszawie. Podstawowe badania dostępne dla zainteresowanych inwestorów i firm konsultingowych obejmują:

- analizy ruchu turystycznego, krajowego i przyjazdowego wraz z krótkoterminowymi prognozami,
- analizy wielkości i struktury oraz rozmieszczenia bazy noclegowej w Polsce,
- analizy zagranicznych rynków turystycznych,
- badania aktywności turystycznej społeczeństwa polskiego według standardowych metod stosowanych przez EUROSTAT,
- programy rozwoju turystyki w poszczególnych regionach kraju.

Łącznie w bibliotece Instytutu Turystyki dostępnych jest ponad 60 opracowań wykonywanych corocznie przez pracowników Instytutu.

Instytut Turystyki może realizować na zamówienie różnorodne badania wykorzystujące posiadane bazy danych i wykorzystujące systematycznie zbierane informacje. Instytut współpracuje przy opracowywaniu *feasibility study* i *business planów* wielu inwestycji turystycznych, a współpracując z Polską Agencją Rozwoju Turystyki przygotowuje na zlecenie również prospekty inwestycyjne. Realizuje także na zamówienie typowe analizy popytu na różne usługi turystyczne i badania rynkowe.

Władze wojewódzkie oraz samorządy lokalne regionów i miejscowości o dużym znaczeniu dla turystyki dysponują najczęściej *programami rozwoju turystyki*, lub też *programami rozwoju regionu* zawierającymi również tematykę rozwoju turystyki. Najważniejsze miasta i regiony zlecają także badania istniejącego i potencjalnego ruchu turystycznego.

Wiele z tych prac realizowanych jest przez Instytut Turystyki na zlecenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, administracji wojewódzkiej oraz władz samorządowych.

W ostatnich latach szereg prac badawczych dotyczących turystyki finansowanych jest ze środków zachodnioeuropejskich w ramach programu PHARE. Do najważniejszych programów realizowanych w latach 1996-97 należą: program TOURIN II, STRUDER oraz programy wspierające polskie rolnictwo.

Programy te obejmują również promocję inwestycji turystycznych. Między innymi w ramach programu TOURIN II finansowane są prace nad powołaniem wspomnianego wcześniej Funduszu Inwestycyjnego Turystyki.

5. Polityka inwestycyjna

5.1. Przepisy prawne

Procesy inwestycyjne w turystyce, podobnie jak w innych dziedzinach współpracujących z turystyką, regulowane są ogólnymi przepisami prawnymi dotyczącymi projektowania, budowy i eksploatacji obiektów, a w szczególności:

- Ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. **Prawo budowlane** (Dz.U. Nr 89, poz. 414), która określa:
 - definicje obiektów budowlanych, budynków, budowli, obiektów małej architektury, robót budowlanych, poszczególnych rodzajów pozwoleń i dokumentów budowlanych;
 - prawa i obowiązki uczestników procesu budowlanego;
 - proces postępowania poprzedzającego rozpoczęcie robót budowlanych;
 - proces budowy i oddawania do użytku obiektów budowlanych;
 - kompetencje organów państwowego nadzoru budowlanego;
 - odpowiedzialność zawodową w budownictwie;
- Ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. **O zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. Nr 89, poz. 415) określającą zakres oraz sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele i ustalania zasad ich zagospodarowania oraz tryb rozwiązywania konfliktów między interesami obywateli, wspólnot samorządowych i państwa w tych sprawach. Ustawa wzmacnia rolę miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jako przepisu gminnego.
- Ustawą z dnia 15 lutego 1962 r. **O ochronie dóbr kultury** (Dz. U. Nr 10, poz. 48; z 1983 nr 38, poz. 173; z 1989 nr 35, poz. 192; z 1990 nr 34, poz. 198 i nr 56, poz. 322) określającą prawa i obowiązki użytkowników zabytków, organy decyzyjne i ich kompetencje w zakresie użytkowania, remontów obiektów zabytkowych oraz pomocy państwa w zakresie finansowego wspierania rekonstrukcji zabytków.

Szczególne znaczenie dla osób dokonujących adaptacji obiektów zabytkowych na cele turystyczne ma Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 11 stycznia 1994 roku **O zasadach i trybie udzielania zezwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach oraz prac archeologicznych i wykopaliskowych, warunkach ich prowadzenia i kwalifikacji osób, które mają prawo prowadzenia tej działalności** (Dz. U. Nr 16, poz. 55). Rozporządzenie zobowiązuje do uzyskania zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, określa warunki uzyskania zezwolenia i kwalifikacje osób kierujących pracami projektowymi i konserwatorskimi.

- Przepisami ustaw dotyczących ochrony środowiska:
 - Ustawa z dnia 24 października 1974 r. **Prawo wodne** (Dz. U. Nr 38, poz. 230 - wraz z późniejszymi zmianami);
 - Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. **O ochronie i kształtowaniu środowiska** (Dz. U. Nr 3, poz. 6, wraz z późniejszymi zmianami);
 - ustawa z dnia 16 października 1991 r. **O ochronie przyrody** (Dz. U. Nr 114, poz. 492 -wraz z późniejszymi zmianami).

Ustawy te określają zasady i zakres ingerencji człowieka, w tym uczestników procesów inwestycyjnych, w zmianę ekosystemów oraz określają właściwości organów kompetencyjnych.

- Ustawą z dnia 10 czerwca 1994 r. **O zamówieniach publicznych** (Dz. U. Nr 74, poz. 344; nr 130, poz. 645) określającą zasady, formy i tryb udzielania zamówień publicznych, organ właściwy w sprawach o zamówienia publiczne, a także tryb rozpatrywania protestów i odwołań. Ustawa przestrzega wszelkich standardów obowiązujących w krajach Unii Europejskiej.

Kryzys finansów publicznych wyklucza obecnie możliwość konstrukcji poważnego programu (centralnego czy też programów regionalnych) wspierania inwestycji turystycznych z budżetu. W miarę opanowywania inflacji uruchamiane są sukcesywnie systemowe stymulatory rozwoju. Nie są one jeszcze w pełni dostosowane do zróżnicowanych potrzeb poszczególnych branż (w tym do turystyki - specyficznego kompleksu usługowego), ale turystyka i branże z nią współpracujące w coraz większym stopniu korzystają z nich. Chodzi głównie o:

- Rozporządzenie RM z dnia 25 stycznia 1994 r. **w sprawie odliczeń od dochodów wydatków inwestycyjnych oraz obniżek podatku dochodowego** (Dz. U. Nr 18, poz. 62), a szczególnie nowelizacja tego Rozporządzenia z dnia 13 lipca 1995 r. (Dz. U. Nr 89, poz. 445) wprowadzająca:
 - ulgi z tytułu zakupu, budowy i rozbudowy urządzeń rekreacyjnych (pływalni, kortów);
 - ulgi z tytułu obsługi turystyki przyjazdowej - grupowej i indywidualnej;
 - obniżenie wymaganego progu rentowności z 8% do 4%.
- Rozporządzenie RM z dnia 24 stycznia 1994 **w sprawie odliczeń od dochodu wydatków inwestycyjnych oraz obniżek podatku dochodowego w gminach zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym** (Dz. U. Nr 14, poz. 63).
- Nowelizacja ustawy **o grach losowych i zakładach wzajemnych** z dnia 19 sierpnia 1994 r. (Dz. U. Nr 98, poz. 472) wprowadza 20 - procentowe, parapodatkowe dopłaty do gier prowadzonych przez P.P. "Totalizator Sportowy". Zgodnie z programem zagospodarowania uzyskanych środków, 70% (ok. 84 mln zł w 1995 roku) kierowanych jest do samorządów na wspieranie lokalnych inicjatyw w zakresie budowy urządzeń rekreacyjnych.
- Środki inwestycyjne Programów PHARE mających cele zbieżne z turystyką jak: "Infrastruktura transportu", "Rozwój wsi", "Struder".
- Rządowe Biuro Kwalifikacji Wniosków Kredytowych w polityce udzielania państwowych gwarancji kredytowych zalicza do preferowanych dziedzin m. in: projekty proeksportowe, telekomunikacyjne, bankowe, budowę portów lotniczych i morskich, przejść granicznych oraz modernizację kolei.

5.2. Programy rządowe wpływające na rozwój infrastruktury turystycznej

Problematyka turystyki znajduje także miejsce w programach rządowych wpływających w sposób pośredni na rozwój infrastruktury turystycznej, w tym również w założeniach "Strategii dla Polski" przyjętej przez Parlament. W dokumencie tym postuluje się m.in. zwalczanie problemu bezrobocia poprzez wzmocnienie polityki proinwestycyjnej sprzyjającej tworzeniu nowych miejsc pracy, preferowanie przemysłów o wysokiej pracochłonności w rejonach dużego strukturalnego bezrobocia (np. w typowo turystycznym pasie nadmorskim), ściślejsze powiązanie programów modernizacyjnych i restrukturyzacyjnych z sytuacją na lokalnych rynkach pracy, tworzenie warunków do kreowania na wsi alternatywnych źródeł dochodu (np. agroturystyka).

Zwiększeniu popytu na pracę służyć będą m.in. inicjowane przez rząd duże przedsięwzięcia inwestycyjne związane z modernizacją tej infrastruktury technicznej kraju, która jest w sposób pośredni związana z rozwojem turystyki: modernizacja sieci dróg i budowa autostrad, rozwój telekomunikacji. W tym celu są opracowywane i uruchamiane szczegółowe rządowe programy realizacyjne.

Notuje się szczególny postęp w realizacji programów dotyczących polityki ekologicznej, rozwoju telekomunikacji (również na terenach wiejskich), rozbudowy sieci i przepustowości przejść granicznych, modernizacji pasażerskich przewozów kolejowych, przystosowaniu szlaków kolejowych na liniach tranzytowych do dużych szybkości pociągów Euro i Intercity.

Najpoważniejszym rozpoczętym przedsięwzięciem jest rządowy program budowy autostrad zaakceptowany przez Parlament Ustawą z dnia 27 października 1993 roku "O autostradach płatnych". Mają one objąć cztery podstawowe ciągi komunikacyjne o łącznej długości 2561 km (por. rys. 19).

- A-1 - od Gdańska przez Łódź, Katowice do granicy czeskiej;
- A-2 - od Świecka przez Poznań, Łódź, Warszawę do Terespoła na granicy z Białorusią;
- A-4 - od Zgorzelca przez Wrocław, Katowice, Kraków, Tarnów do granicy z Ukrainą;
- A-4 - Ze Szczecina, przez Zieloną Górę, Wrocław do granicy czeskiej.

Łączny koszt programu szacuje się na 8 - 10 mld. USD, nie licząc infrastruktury służącej obsłudze podróży: obiektów hotelowych, gastronomicznych, stacji paliwowych, warsztatów samochodowych itp., dla których rezerwuje się lokalizacje przy węzłach drogowych.

Dwa odcinki autostrady A-4, Katowice - Kraków i Gliwice - Wrocław, realizowane będą w systemie tradycyjnym, gdzie rząd zaciąga kredyty, korzystając ze środków Europejskiego Banku Inwestycyjnego, z funduszy PHARE oraz środków budżetu państwa.

Pozostała część programu powstanie w oparciu o koncesyjny system finansowania BOT (Build Operation Transfer). Koncesje obejmować będą również infrastrukturę towarzyszącą, realizowaną jednocześnie z trasą autostradową. Ponadto w systemie koncesyjnym przewiduje się budowę drogi publicznej Elbląg - granica państwowa z Rosją, jako drogi ekspresowej płatnej.

Rys. 19 Autostrady - priorytety budowlane

5.3. Alokacja środków budżetowych i pomocy zagranicznej

5.3.1. Budżet państwa

Kwota 1,36 MUSD budżetowych wydatków majątkowych na turystykę w 1995 roku pokryła tylko 1% całości inwestycji turystycznych w Polsce. Resztę, z własnych zasobów, z kredytów krajowych i zagranicznych, pokrywają podmioty gospodarcze i osoby fizyczne inwestujące w działalność turystyczną.

Struktura kierunkowa wydatkowanej w 1995 roku z budżetu państwa, kwoty 15,4 MUSD przedstawia się następująco:

- a) Zadania państwa zlecane jednostkom niepaństwowym w trybie uchwały 76/92 Rady Ministrów na promocję turystyki kwalifikowanej, szkolenie społecznych kadr turystyki, utrzymanie szlaków turystycznych, kategoryzację obiektów - 1,4 MUSD (9%).
- b) Promocja turystycznych walorów Polski - 5,53 MUSD (36%).
- c) Zadania z zakresu upowszechniania turystyki, w tym działalność marketingowa, ekspertyzy, recenzje, seminaria itp. - 5,95 MUSD (39%).
- d) Finansowanie działalności szkolnych schronisk młodzieżowych - 2 MUSD (13,5%).

O kształtowaniu warunków recepcyjnych i realizacji wpływów decydują także wydatki budżetowe kierowane na inne działy gospodarki, stanowiące dla turystyki dziedziny komplementarne. Część tych wydatków kreuje w bezpośredni sposób turystyczny wizerunek kraju, zwiększa komunikacyjną dostępność i podwyższa jakość oferowanego produktu turystycznego. Szczególne znaczenie dla turystyki mają następujące wydatki z budżetów ministerstw, urzędów centralnych oraz wojewodów:

- 1) W dziale leśnictwo, kwotę 23 MUSD przeznaczono w zdecydowanej większości na zadania związane z ochroną przyrody - na dofinansowanie działalności parków narodowych, rezerwatów i zespołów parków krajobrazowych, przebudowę zagrożonych drzewostanów i ochronę ekosystemów w parkach narodowych, wykup gruntów pod strefy ochronne.
- 2) W dziale transport przeznaczono:
 - 11 MUSD na ochronę brzegu morskiego;
 - 23 MUSD na przystosowanie trasy kolejowej Kunowice - Warszawa do dużych szybkości;
 - 34 MUSD na rozbudowę i modernizację sieci przejść granicznych w tym: portów lotniczych w Warszawie i Krakowie - 6,4 MUSD i bazy promów morskich w Świnoujściu 4,9 MUSD.

- 3) W ochronie środowiska najistotniejszą rolę odgrywają środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (255 MUSD rocznie) uzupełniane na ważniejsze przedsięwzięcia wydatkami budżetowymi np. w br kwotą 57 MUSD na budowę siedmiu dużych zbiorników wodnych (w tym kwotą 30 MUSD na zbiornik Czorsztyn-Niedzica - Sromowce Wyżne.
- 4) W dziale kultura i sztuka:
- 30 MUSD na ochronę zabytków architektury;
 - 54 MUSD na dofinansowanie instytucji muzealnych;
 - 10 MUSD na narodowe instytucje kultury;
 - 3 MUSD na organizację regionalnych festiwali, przeglądów zespołów itp.
- 5) Z wydatków na ochronę zdrowia istotna dla turystyki jest skala państwowej pomocy przy zakupie usług sanatoryjnych - 94 MUSD przeniesionego popytu konsumpcyjnego do 35 miejscowości o funkcjach uzdrowiskowych.
- 6) Uczestnictwo w turystyce wspiera 10 MUSD budżetowego dofinansowania wypoczynku dzieci i młodzieży oraz 18 MUSD przeznaczanych na obozy sportowe dla młodzieży i wczasy wędrowne organizowane przez szkolne schroniska młodzieżowe.

5.3.2. Budżety samorządowe

W roku 1994 samorządy lokalne wydatkowały na turystykę w bezpośredniej formie 6,4 MUSD. Jest to skromna kwota biorąc pod uwagę znaczenie turystycznej gospodarki lokalnej w całym systemie organizacji turystyki. Jest to już jednak 37% całego strumienia środków publicznych (z budżetu centralnego, regionalnego i samorządowego) kierowanych na turystykę.

Najwyższe wydatki na turystykę ponosiły gminy województw: gdańskiego, szczecińskiego, jeleniogórskiego, nowosądeckiego, olsztyńskiego i toruńskiego.

Analiza strumieni finansowania poszczególnych dziedzin działalności lokalnej współpracujących z turystyką wskazuje na umacnianie się pozycji budżetów samorządowych jako głównego podmiotu finansującego kulturę fizyczną i rekreację.

Istotne dla rozwoju turystyki jest utrzymujące się od trzech lat wysokie tempo inwestowania w gminach o funkcjach turystycznych. Wskaźnik inwestowania mierzony stosunkiem wartości inwestycji do dochodów ogółem w wielu przypadkach zbliża się lub nawet przekracza 100%, aż do skrajnego przypadku 366%-wego wskaźnika w nadmorskim Rewalu.

Przeważają inwestycje infrastrukturalne, stanowiące podstawę do przyszłego inwestowania w hotelarstwo i usługi komplementarne.

Istotne znaczenie dla rozwoju turystyki mają też pozabudżetowe środki o publicznym charakterze, jak:

- upoważnienie przez ustawę budżetową Ministra Finansów do zasilenia linii kredytowych na budowę obiektów turystycznych kwotą 9,4 MUSD z pozostałości zniesionego Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku;
- zakładowe fundusze świadczeń socjalnych dysponujące zasobami finansowymi w skali 1,3 BUSD przeznaczonymi głównie na wspieranie turystycznej konsumpcji załóg pracowniczych i ich rodzin.
- Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, dysponujący aktualnie kwotą 255 MUSD.

5.4. Podstawowe elementy strategii działania UKFiT

Strategia i kierunki działania rządu określają politykę resortu w sferze inwestycji. Koncentruje się ona na następujących celach:

- zachęcaniu kapitału zagranicznego do inwestowania w gospodarkę turystyczną;
- działaniu na rzecz skierowania nakładów inwestycyjnych na rozwój przejść granicznych, lotnisk i portów morskich, rozbudowę dróg ekspresowych i autostrad oraz międzynarodowych i krajowych połączeń kolejowych;
- modernizacji infrastruktury gmin i miejscowości turystycznych na potrzeby zagranicznej turystyki przyjazdowej;
- współtworzeniu aktywnych instytucji finansowych wspierających rozwój rynku turystycznego;
- działaniu na rzecz rozszerzenia zakresu rzeczowego ulg inwestycyjnych w podatku dochodowym dla podmiotów świadczących usługi w zakresie turystyki i wypoczynku, prowadzących budowę i rozbudowę pływalni i basenów odkrytych, wyciągów narciarskich i kortów tenisowych;
- poparciu działań inwestycyjnych na rzecz poprawy środowiska przyrodniczego na obszarach o wybitnych walorach turystycznych;
- ukierunkowywaniu inwestycji na rzecz wprowadzania innowacji oraz postępu technicznego;
- włączaniu do sieci międzynarodowej krajowych systemów obsługi podróżniczej;
- postulowaniu uruchomienia linii kredytowej na rozwój drobnej przedsiębiorczości dotyczącej uzupełniających i modernizacyjnych inwestycji w zakresie bazy i infrastruktury technicznej.

6. Rynek inwestycji hotelowych w Polsce

W okresie szybkich przemian brak jest precyzyjnych informacji liczbowych o wielu aspektach działalności gospodarczej. Również w sferze inwestycji hotelowych w Polsce oficjalne statystyki nie zawierają szeregu informacji o oddawanych do użytku niewielkich obiektach hotelowych, pensjonatach, czy przydrożnych motelach. Poniższe dane należy więc traktować jako zaniżowe i dotyczące w zasadzie typowych, dużych obiektach hotelowych.

W 1994 roku zarejestrowano oddanie do użytku nowych obiektów hotelowych o 1380 miejscach noclegowych. W 1993 roku zarejestrowano 2250, a w 1992 - 3660 nowych miejsc noclegowych. Dynamika zmian wygląda więc następująco:

1992 - 100,0 1993 - 61,5 1994 - 37,7

W ostatnich latach spada również, choć w nieco mniejszym stopniu, rejestrowana wartość nakładów inwestycyjnych. W latach 1989-1993 realna dynamika inwestycji turystycznych i rekreacyjnych wynosiła 65%, w tym dla samych inwestycji turystycznych - niewiele ponad 70%. Tymczasem dla inwestycji z zakresu kultury wskaźnik wartości realnych nakładów wynosił 198%.

Sektor drobnego hotelarstwa jest w ostatnich latach niezwykle aktywny i on prawdopodobnie dominuje w całokształcie inwestycji turystycznych. Z powodu trudnych warunków bankowych wykorzystuje własne (rodzinne) środki finansowe jak również niekonwencjonalne metody ich pozyskiwania w drodze umów z klientami, także zagranicznymi. Szczególną aktywność wykazują krajowi inwestorzy w rejonie zachodniej granicy Polski oraz na terenie Mazur. Większość obiektów przygotowywana jest pod potrzeby przeciętnego turysty niemieckiego. Do rozwijającej się dziś nierejestrowanej bazy noclegowej należy również zaliczyć szereg obiektów przystosowywanych do funkcji hotelowych i przeznaczonych dla masowego turysty ze Wschodu.

Z dużych inwestycji hotelarskich ostatnich lat zrealizowanych przez podmioty krajowe warto wymienić hotel "Demel" w Krakowie i hotel "Gołębiewski" w Mikołajkach.

Skalę inwestowania w 1994 r. w turystyce (hotelarstwie, gastronomii i biurach turystycznych) oraz w niektórych współpracujących dziedzinach obrazuje tabela 7.

Tabela 7

Nakłady inwestycyjne w sektorze turystyki na tle wybranych działów w 1994 r. (w tys. USD)

Sekcja /dział	Wyszczególnienie	Nakłady ogółem	Udział %	Budynki i budowle	Maszyny, śr. transportu, wyposażenie	Odsetki od kredytów
H	Hotele i restauracje	142 700	1,1	108 190	39 050	2 440
I-63	Biura i agencje	9 150	0,0	3 060	6 020	60
I-62	Transport powietrzny	4 400	0,0	3 410	980	-
O-92	Kultura, kultura fiz.	194 360	1,3	111 840	78 520	480

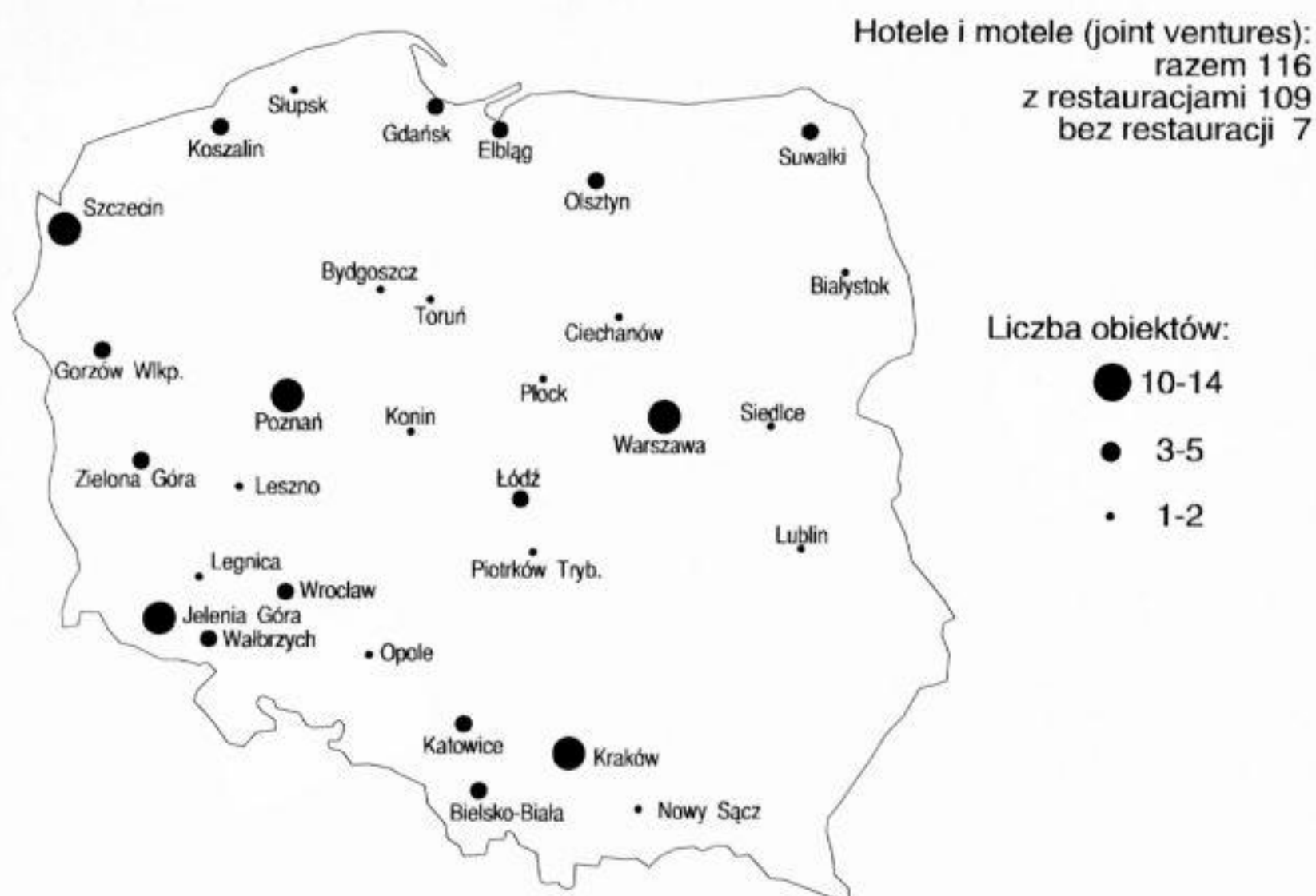
Źródło: Działalność inwestycyjna w 1994r., GUS. Poz. I-63 - dane szacunkowe.

Ostatnie dwa lata przyniosły odczuwalną likwidację czynników ograniczających zainteresowanie inwestowaniem w turystyce, a mianowicie:

- rozszerzono zakres ulg podatkowych (wspomniane wyżej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lipca 1995 r) umożliwiając ich zastosowanie również do mniej rentownego sektora usług;
- turystyka korzysta (z wyjątkiem hoteli 5 - gwiazdowych) z preferencyjnej 7%-wej stawki VAT z dodatkowymi preferencjami dla eksportu usług turystycznych i organizacji wyjazdowych form wypoczynku dzieci i młodzieży;
- przyspieszono tempo porządkowania spraw własnościowych gruntów oraz tempo prac nad opracowywaniem miejscowych i regionalnych planów przestrzennego zagospodarowania;
- na ponad dwieście zarejestrowanych, stałych i czasowych związków gmin, wszystkie zawarły w swoich statutach współpracę w dziedzinie gospodarki turystycznej;
- w konstrukcji budżetów lokalnych maleje rola dotacji i subwencji państwowych na rzecz zainteresowania uzyskiwaniem dochodów własnych co niejako wymusza poszukiwanie inwestorów i sprzyjanie lokalizacji na swoim terenie gospodarczej działalności; stąd m.in. przyspieszony proces inwestowania samorządów w podstawową infrastrukturę komunalną;
- analiza budżetów gospodarstw domowych wskazuje na umacnianie się rodzimego rynku turystycznego, na rosnącą skalę wydatków na wyjazdowe formy wypoczynku szczególnie w grupie gospodarstw pracujących na własny rachunek.

Jeśli chodzi o inwestycje hotelowe realizowane przy udziale kapitału zagranicznego, należy podkreślić, że oficjalne dane mają tu znaczenie jedynie orientacyjne. W przeciwieństwie do początku lat dziewięćdziesiątych, analiza oficjalnych danych wskazuje na niewielkie, ograniczone do pojedynczych zadań zainteresowanie kapitału zagranicznego dużymi inwestycjami turystycznymi w Polsce. Nie wyklucza się jednak, że w przypadku drobnych inwestycji hotelarskich udział środków pochodzących z zagranicy może być znaczący. Najwięcej hoteli i moteli realizowanych w ramach spółek *joint ventures* powstało w dużych miastach: Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Szczecinie i Jeleniej Górze (rys. 20). Szereg obiektów jest obecnie w stadium realizacji.

Rys. 20 Spółki joint ventures - hotele i motele

Przyszłość w dziedzinie inwestycji hotelowych wyznacza szereg pozytywnych zjawisk, które już dziś skutkują w postaci podejmowanych nowych przedsięwzięć inwestycyjnych. Do zjawisk tych należą:

- Zwiększone zainteresowanie samorządów lokalnych i władz wojewódzkich inwestycjami turystycznymi, przejawiające się m.in. opracowywaniem strategii rozwoju infrastruktury turystycznej, przygotowywaniem konkretnych lokalizacji i programów inwestycyjnych, finansowaniem promocji inwestycji turystycznych itp. Przygotowywane są projekty lokalnych funduszy mających wesprzeć lokalnych inwestorów.
- Podjęcie działań na szczeblu centralnym nad utworzeniem funduszu rozwoju turystyki mogącego w przyszłości spełniać rolę gwaranta przy realizacji inwestycji i staraniach o kredyt.
- Zainteresowanie właścicieli gruntów i potencjalnych inwestorów przedsięwzięciami sugerowanymi przez firmę Arthur D. Little w raporcie *Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego 1995-2004* a w szczególności inwestycjami w tzw centrach turystycznych.

- Ogłoszenie przetargu na przygotowanie programu zagospodarowania na cele turystyczne zabytkowych obiektów będących własnością Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz przetargów na promocję inwestycji turystycznych w licznych regionach Polski.

Analizy potrzeb i zainteresowań potencjalnych inwestorów zagranicznych wskazują, że największe szanse na realizację projektów inwestycyjnych będą mieć w przyszłości następujące przedsięwzięcia:

- wioski wakacyjne wraz z obiektami towarzyszącymi sprzyjającymi aktywnym formom wypoczynku (konie, woda),
- ośrodki turystyki wodnej (mariny) położone nad brzegami jezior,
- obiekty o średnim standardzie lecz rozbudowanej infrastrukturze towarzyszącej położone wzdłuż nowobudowanych autostrad,
- dwu- trzygwiazdkowe hotele w centrach miejskich,
- kompleksy kongresowe i wystawowe,
- centra wypoczynku podmiejskiego i weekendowego (parki rozrywki itp),
- infrastruktura turystyczna wokół atrakcyjnych punktów krajoznawczych.

Jako przykłady cytuje się tu szereg rozpoczętych, lub nowo zakończonych inwestycji w: Warszawie (hotel Sheraton) Lesznie (hotel i zespół basenów), Mikołajkach (hotel "Gołębiowski" z systematycznie rozbudowywaną infrastrukturą rekreacyjną), Kadynach i Sztynorcie (przebudowa pałacu i zabudowań gospodarczych na kompleks gastronomiczno noclegowy), Lubniewicach (kompleks wypoczynkowy), Giżycku (konceptja tzw MARINA).

Zainteresowanie inwestycjami turystycznymi przejawiają również władze dużych miast: Gdańska (Wyspa Spichrzów), Warszawy (Centrum Kongresowe, Park Rozrywki, kilka dużych hoteli), Wrocławia, Poznania i Szczecina oraz inwestorzy zagraniczni m.in w Gdańsku i Wrocławiu (Agip Euro Invest), Warszawie, Gdańsku.

Zakłada się, że duży procent środków finansowych przyznanych Polsce w ramach programów PHARE zostanie przeznaczona na wsparcie inwestycji turystycznych. Poza programem TOURIN (turystyka) znacznie większymi funduszami na przygotowanie prospektów inwestycyjnych dysponują takie programy jak: STRUDER, FAPA, CROSSBORDER. W tym ostatnim przewidziano specjalne środki na rozwój inwestycji turystycznych w województwach wschodniej Polski.

Ponadto obserwuje się wzrost zainteresowania wykorzystaniem obiektów zabytkowych na cele turystyczne oraz poprawą standardu istniejącej bazy noclegowej m.in. poprzez poszukiwanie inwestorów gotowych sfinansować przekształcenia bazy noclegowej. Tworzone obecnie programy i podstawy formalno-prawne powinny już w najbliższym czasie zaowocować nowymi projektami inwestycji hotelowych. Na prywatyzację oczekuje łańcuch hoteli "ORBIS S.A." i setki ośrodków wypoczynkowych zakładów pracy.

7. Instytucje turystyczne w Polsce

- **Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT)**
00-916 Warszawa, ul. Świętokrzyska 12
fax (48-22) 26 21 72, 27 95 85, tlx 816560 ukfit pl

Urząd jest centralnym organem administracji państwowej do spraw turystyki i wypoczynku. Podlega prezesowi Rady Ministrów.

Pod auspicjami UKFiT działa sześć narodowych ośrodków informacji turystycznej: w Amsterdamie (z filią w Brukseli), Kolonii, Londynie, Nowym Jorku, Rzymie i Sztokholmie. W najbliższym czasie planuje się zorganizowanie następnych, między innymi w Paryżu.

STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE TURYSTYCZNE

- **Polska Agencja Promocji Turystyki (PAPT)**
00-052 Warszawa, ul. Mazowiecka 9
tel. (48-22) 26-64-48 fax (48-22) 26-62-04

Rządowa agencja zajmująca się promocją Polski na rynkach zagranicznych. Prowadzi również informację turystyczną poprzez skomputeryzowany ogólnopolski informator turystyczny, działalność wydawniczą, dystrybucję filmów, kaset, przeźroczy, materiałów promocyjnych itp.

- **Instytut Turystyki (IT)**
02-511 Warszawa, ul. Merliniego 9 A
tel. (48-22) 44-63-47 fax (48-22) 44-12-63

Instytut naukowo-badawczy, którego celem jest prowadzenie badań naukowych i wykonywanie ekspertyz dotyczących całokształtu zjawisk społecznych i gospodarczych w turystyce. Instytut posiada pięć zakładów terenowych w Bydgoszczy, Krakowie, Poznaniu, Toruniu i Wrocławiu. W Warszawie poza zakładami naukowymi mieści się biblioteka oraz zakład poligraficzny.

- **Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A (PART)**
00-389 Warszawa, ul. Smulikowskiego 4
tel. (48-22) 26-04-16, (48-22) 26-04-17, fax (48-22) 26-04-15

Przedmiotem działalności spółki jest: opracowywanie programów wspierających rozwój przemysłu turystycznego, opracowywanie katalogu bazy noclegowej i jej promocja na rynkach krajowych i zagranicznych, organizacja i realizacja programów inwestycyjnych, organizacja konsorcjów finansowych do realizacji obiektów hotelowych, organizacja i prowadzenie banków informacji o bazie noclegowej, zagospodarowanie socjalnej bazy zakładowej na cele turystyczne, finansowe wspomaganie i promocja w dziedzinie turystyki oraz prowadzenie działalności handlowej w zakresie zaopatrzenia bazy hotelowej.

- **Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych (PTSM)**
00-791 Warszawa, ul. Chocimska 28
tel. (48-22) 49 83 54, (48-22) 49 81 28

Towarzystwo zajmuje się głównie rozbudową i organizacją schronisk młodzieżowych, prowadzeniu własnych schronisk, organizacją i prowadzeniem tras PTSM dla obozów wędrownych, upowszechnianiem turystyki młodzieży, umożliwia korzystanie Polakom (legitymacje PTSM) z bazy schronisk młodzieżowych (5,5 tys obiektów) w 68 krajach świata.

- **Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK)**
00-075 Warszawa, ul. Senatorska 11
tel. (48-22) 26 57 35, fax (48-22) 26 25 05

PTTK jest największą i najstarszą w kraju, powszechną organizacją turystyczną. Podstawowe cele Towarzystwa to propagowanie i rozwijanie turystyki powszechnej, kwalifikowanej oraz krajoznawstwa, przy jak najpełniejszym wykorzystaniu ich walorów poznawczych, rekreacyjno-zdrowotnych i wychowawczych, szerzenie wiedzy i działalność na rzecz ochrony naturalnego i kulturowego środowiska człowieka, popularyzowanie dorobku Polski wśród turystów zagranicznych.

- **Polska Federacja Campingu i Caravaningu (PFCC)**
00-060 Warszawa, ul. Grochowska 331
tel./fax (48-22) 10 60 50

Zrzesza osoby prawne (campingi) i fizyczne (turyści), które są jednocześnie działaczami społecznymi Federacji. Federacja nadzoruje działalność klubów campingu i caravaningu. Celem Fundacji jest popularyzowanie i rozwijanie turystyki campingowej, szkolenie kadr, działalność informacyjno-wydawnicza

- **Polska Izba Turystyki (PIT)**
00-499 Warszawa, ul. Wierzbowa 9/11
tel. (48-22) 27 01 66, (48-22) 26 82 71 w. 317 , tel./fax (48-22) 27 01 27

PIT jest to organizacja samorządu gospodarczego podmiotów działających w turystyce - głównie biur podróży. Reprezentuje interesy gospodarcze członków.

- **Zrzeszenie Polskich Hoteli Turystycznych (ZPHT)**
00-522 Warszawa, ul. Krucza 28 (Grand Orbis, Hotel)
tel. (48-22) 622-69-92, (48-22) 622-69-93, fax (48-22) 622-69-91

Stowarzyszenie osób prawnych (zwyczajnych); zrzesza hotele, pensjonaty, domy turysty PTTK, zakładowe domy wczasowe. Zadaniem statutowym jest reprezentowanie polskiego hotelarstwa w kraju i za granicą, inicjowanie działań na rzecz poprawy jakości usług hotelarskich, doskonalenie organizacji i zarządzania w hotelarstwie, szkolenie kadr, działanie na rzecz poprawy bezpieczeństwa, higieny i warunków pracy pracowników hotelarstwa.

- **Polski Związek Motorowy (PZM)**
02-518 Warszawa, ul. Kazimierzowska 66
tel. (48-22) 49 93 61 fax (48-22) 48 19 51

PZM jest związkiem klubów sportowych i turystycznych: automobilklubów, klubów i sekcji motorowych, żużlowych i kartingowych. Jego podstawowe cele to rozwój masowego i wyczynowego sportu i turystyki oraz ochrona interesów osób zmotoryzowanych.

W opracowaniu wykorzystano liczne materiały wykonane w Instytucie Turystyki: w tym: *Turystyka polska 1994*, raport końcowy firmy Arthur D. Little; *Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego 1995-2004*, oraz materiały Centralnego Urzędu Planowania.

**WYKAZ PROGRAMÓW SEKTOROWYCH DOTYCZĄCYCH
TURYSTYKI I DZIEDZIN Z NIĄ WSPÓŁPRACUJĄCYCH,
PRZYJĘTYCH PRZEZ RADĘ MINISTRÓW
LUB KOMITETY RADY MINISTRÓW.**

/stan na dzień 15. 09. 1995 r./

Lp.	Nazwa programu	Organ przyjmujący	Data przyjęcia
1.	Założenia rozwoju gospodarki turystycznej.	RM	09. 1994
2.	Kierunki polityki państwa w zakresie rozwoju turystyki kwalifikowanej.	KSPRM	08. 1995
3.	Założenia programowe realizacji zadań przy wykorzystaniu środków pochodzących z dopłat do stawek gier liczbowych prowadzonych przez P.P. "Totalizator Sportowy".	KSPRM	04. 1995
4.	Założenia polityki kulturalnej państwa.	RM	08. 1993
5.	Program przeciwdziałania bezrobociu i łagodzenia jego negatywnych skutków.	RM	09. 1993
6.	Dobra i nowoczesna szkoła - kontynuacja przemian edukacyjnych.	RM	03. 1993
7.	Główne kierunki doskonalenia systemu edukacji w Polsce.	RM	05. 1994
8.	Szkolnictwo wyższe i nauka, perspektywy i zamierzenia	RM	09. 1994
9.	Narodowy Program Zdrowia.	RM	08. 1994
10.	Założenia polityki przemysłowej.	RM	09. 1993
11.	Strategia rozwoju telekomunikacji w RP do roku 2000	RM	10. 1993
12.	Polityka proeksportowa państwa wraz z harmonogramem działań związanych z wdrożeniem polityki proeksportowej państwa.	KERM	05. 1994

13. Założenia polityki społeczno-gospodarczej wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do roku 2000.	Sejm RP	09. 1994
14. Program wykonawczy do polityki ekologicznej państwa do 2000 roku.	RM	09. 1994
15. Rządowy program rozwoju współpracy gospodarczej z państwami wschodnimi i nadbałtyckimi.	RM	10. 1994
16. Program budowy autostrad.	RM	09. 1993; 1994
17. Program polityki wobec małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1995 - 1997	RM	06. 1995
18. Założenia rozwoju telekomunikacji na wsi do r. 2000.	KERM	06. 1995
19. Zasady polityki regionalnej państwa	RM	06. 1995
20. Strategia umacniania sektora bankowego	KERM	07. 1995
21. Harmonogram działań dostosowujących polską gospodarkę i system prawny do wymagań Unii Europejskiej w latach 1995 - 1996.	KERM RM	08. 1995 09. 1995
22. Polityka transportowa.	RM	08. 1995